

Životní příběh neúspěšně resocializovaných vězňů

Bc. Lucie Janků

Diplomová práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie Janků**
Osobní číslo: **H160567**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Životní příběh neúspěšně resocializovaných vězňů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k oblasti penitenciární péče, postpenitenciární péče a resocializace.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu pomocí rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: *tisková/elektronická*

Seznam odborné literatury:

BIEDERMANOVÁ, Eva a PETRAS, Michal, 2011. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-115-8.

ČERNÍKOVÁ, Věra et al., 2008. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978 80-7380-138-0.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2014. Sociální patologie: závažně sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. Vyd. 2. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5046-0.

HÁLA, Jaroslav, 2006. Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-30-6.

KRAUS, Blahoslav et al., 2001. Člověk prostřední výchova. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Jan Kalenda, Ph.D.**
Centrum výzkumu FHS

Datum zadání diplomové práce: **22. listopadu 2016**

Termín odevzdání diplomové práce: **20. dubna 2017**

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2016

doc. Ing. Anežka Lengálková, Ph.D.
dělkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Berou na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 19. 4. 2014

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 17b Zveřejňování závěrečných prací.

²⁾ Vzniklé dílo nelze bezdělně využívat komerčně, uzavřít smlouvu o výhradní právo, u kterých proběhla obhajoba, včetně poskytnutí sponzora a výsledky obhajoby proměnitelně do dalšího vzdělávacího procesu, kterou spravuje. Zároveň zveřejněním umožní užití díla jako vysoké školy.

(2) Dávateľovi, žiadateľovi, uchádzačovi u vyhradení príjmov celostátnou súťažou a odhadovateľ musí byť táto agendová príloha priložená dňa pred kúpiacim obhajobou zapísaných k súťažnému verejnému výzvam určeným príslušným úradom štátu alebo nami-ňi tak určeno. V prípade priloženého výzvu štátu, kde sa má konať odhadová práca, žiadateľ si môže za poskytnutú prácu podľa možnosti na širokej báze vybrať, opäť alebo nezahŕňať.

(3) Príloha, ktorá má byť priložená k súťažnému súhlasu podľa zákona, bez ohľadu na výslovné odkazy.

2) zákon č. 127/2005 Sb. o práve autorském, o právech souvazujících s právem autorským a o právech příbuzných právních zájmov (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 33 odst. 2:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje díla nebo dílčích dílů vydávající obsah, výměn nebo za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dle ustanovení zákona nebo stanovtem ke zvláštní ústavní nebo zvláštní právní předpis, z jeho právního úkolu ke dle práva autorského díla vydávající obsah (školské dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o práve autorském, o právech souvazujících s právem autorským a o právech příbuzných právních zájmov (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školské dílo:

(1) Škola nebo školské dílo vydávající obsah mají za příslušných podmínek právo na bezplatné šíření obsahu o svůj školský účel (§ 13 odst. 3). Účelové-li autor takového díla udělil svolení bez výhradního období, mohou se tyto osoby rovněž nahrazení příslušného práva jeho výše u soudu. Ústanovení § 23 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li možné jinak, může autor školního díla své dílo užít v poskytnutí jinému školní, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školního díla vydávající obsah.

(3) Škola nebo školní dílo vydávající obsah jemu oprávněný poskytnout, aby jim autor školního díla v případě jeho šíření nebo v rozsahu a způsobu šíření díla či poskytnutím obsahu podle ustanovení 2 příslušného předpisu na školských účelích, který na vyhradení díla vypracovaný, a to pouze v rámci své své právní úkolu vyjde; práva se přitom k její výdělu dostávají školou nebo školním dílo vydávající obsah zúčastnit s učením školního díla podle ustanovení 5.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá životním příběhem neúspěšně resocializovaných vězňů. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol, přičemž první kapitola je zaměřena na resocializaci, kde jsou charakterizována její východiska, typy odsouzených v procesu resocializace, faktory vyvolávající delikventní chování a dále pak samotná recidiva trestné činnosti. V druhé kapitole se zaměřujeme na výkon trestu odnětí svobody, který souvisí zejména s programem zacházení, vlivem vězeňského prostředí na odsouzeného, ale také s jeho přípravou na život po propuštění z výkonu trestu. Poslední část se zabývá postpenitenciární péčí, subjekty, které do tohoto procesu vstupují a dále pak problémy osob navracených z výkonu trestu odnětí svobody. Praktická část se pomocí kvalitativního pojetí výzkumného šetření zabývá tím, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů.

Klíčová slova: penitenciární péče, resocializace, postpenitenciární péče, odsouzený, resocializační programy

ABSTRACT

This thesis deals with life stories of unsuccessfully resocialized prison inmates. The theoretical part is divided into three chapters; the first chapter focuses on resocialization, the characteristics of its resources, the types of convicts in the process of resocialization, the factors causing delinquent behaviour and the criminal recidivism itself. The second chapter concentrates on the execution of a custodial sentence, which is related especially to a programme of treatment, an influence of the prison environment on a convict, but also to their preparation for a life after discharge from imprisonment. The final chapter deals with postpenitentiary care, the subjects who enter this process and also with problems of people who have been released from imprisonment. Using a qualitative approach to research, the practical part deals with a role which resocialization programmes play in the lives of prison inmates.

Keywords: penitentiary care, social rehabilitation, postpenitentiary care, convicted person, resocialization programmes

Tímto bych chtěla poděkovat panu Mgr. Janu Kalendovi, Ph.D., za vedení mé diplomové práce, především za jeho ochotu a odborné rady.

Poděkování patří také zaměstnancům Vězeňské služby a respondentům za pomoc při realizaci výzkumného šetření.

Velké poděkování patří i mému otci a to především za to, že mi byl motivací a podporou po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RESOCIALIZACE	13
1.1 VÝCHODISKA RESOCIALIZACE	15
1.2 TYPY ODSOUZENÝCH V PROCESU RESOCIALIZACE.....	16
1.3 FAKTORY VYVOLÁVAJÍCÍ DELIKVENTNÍ CHOVÁNÍ.....	17
1.4 RECIDIVA TRESTNÉ ČINNOSTI.....	19
2 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	21
2.1 PROGRAM ZACHÁZENÍ.....	22
2.2 PŘEKÁŽKY V REALIZACI PROGRAMU ZACHÁZENÍ.....	24
2.3 VLIV VĚZEŇSKÉHO PROSTŘEDÍ NA ODSOUZENÉHO	25
2.4 PRIZONIZACE	26
2.5 PŘÍPRAVA NA ŽIVOT PO PROPUŠTĚNÍ	27
3 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	29
3.1 KONTINUÁLNÍ SOCIÁLNÍ PÉČE.....	30
3.2 HLAVNÍ SUBJEKTY POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	32
3.2.1 Sociální pracovník Vězeňské služby	33
3.2.2 Sociální kurátor	34
3.2.3 Probační a mediační služba	35
3.2.4 Armáda spásy	36
3.3 PROBLÉMY OSOB NAVRÁCENÝCH Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	40
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	41
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	41
4.3 STRATEGIE VÝZKUMU	42
4.4 METODA SBĚRU DAT	42
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	42
4.6 REALIZACE VÝZKUMU	44
5 ANALÝZA ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ	45

5.1	JAK TO VŠECHNO ZAČALO.....	46
5.2	ZA KATREM.....	49
5.3	MEZI VĚZENÍM A SVOBODOU.....	53
5.4	TAK MĚ TADY ZASE MÁTE.....	57
5.5	BÝTI LEPŠÍM ČLOVĚKEM.....	59
5.6	AXIÁLNÍ MODEL KÓDOVÁNÍ.....	62
6	INTERPRETACE A ZÁVĚREČNÁ DISKUZE.....	66
	ZÁVĚR.....	73
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	79
	SEZNAM OBRÁZKŮ.....	80
	SEZNAM TABULEK	81
	SEZNAM PŘÍLOH	82

ÚVOD

Předložená diplomová práce se zabývá životním příběhem neúspěšně resocializovaných vězňů. Důvodem volby tohoto tématu je skutečnost, že v České republice neustále narůstá, nebo se alespoň nijak zásadně nemění míra recidivy pachatelů trestné činnosti. České vězeňství neustále bojuje s přeplněností svých zařízení a nabízí se tak otázka, kde hledat důvod tohoto negativního jevu. Velká část vězňů je opakovaně odsuzována k nepodmíněnému výkonu trestu odnětí svobody a dochází tedy k tomu, že se znovu vrací za zdi věznice. Tento jev má poté dopad na samotnou úspěšnost celého resocializačního procesu, který se dotýká jak vězňů, tak i samotných zaměstnanců Vězeňské služby.

Profese sociálního pedagoga je ve vězeňském systému České republiky uplatnitelná například na pozici vychovatele, sociálního kurátora či pedagoga volného času. Dále se může sociální pedagog dostat do bezprostředního kontaktu s odsouzeným například napříč Probační a mediační službou či různými neziskovými organizacemi, jejichž úkolem je především zajistit postpenitenciární péči. Vycházíme zde hlavně z definice Krause (Klíma, 1993 cit. dle Kraus, 2001), který uvádí, že sociálního pedagoga „lze charakterizovat jako specializovaného odborníka, vybaveného teoreticky, prakticky a koncepčně pro záměrné působení na osoby a sociální skupiny především tam, kde životní způsob těchto jednotlivců či sociálních skupin se vyznačuje destruktivním či nekreativním způsobem uspokojování potřeb a vytváření vlastní identity.“

První kapitola teoretické části je věnována resocializaci, která je klíčovým výstupem a také cílem celého penitenciárního procesu. Uvádíme zde například typy odsouzených v procesu resocializace. Tato typologie pak pomáhá především pracovníkům, kteří přichází do styku s odsouzených ke stanovení vhodných přístupů a metod ke kvalitnějšímu působení na osobnost odsouzeného. Důležitou částí této kapitoly jsou také faktory, které vyvolávají delikventní chování, jsou jimi především biologické, psychické a sociální příčiny. Budeme se dále zabývat recidivou trestné činnosti, která velmi úzce souvisí s již zmíněnou resocializací konkrétního pachatele.

Druhá kapitola práce se zaměřuje na samotný výkon trestu odnětí svobody a s ním související program zacházení. Program zacházení je klíčovým nástrojem resocializačního procesu. Můžeme říci, že tvoří jakousi náplň dne odsouzeného a má tak velmi zásadní vliv na jeho psychický i fyzický stav, jedná se o přímé působení na vězněného. Uvedeme si ale také řadu překážek, které zásadně omezují realizaci programu zacházení a vytváří tak bariéry mezi

úspěšným resocializačním procesem. Výkon trestu odnětí svobody, ať už na kratší či delší časový úsek, zásadně ovlivňuje kvalitu života člověka za zdi věznice, proto jsme do této kapitoly zahrnuli také vliv vězeňského prostředí na odsouzeného. Tato problematika souvisí do značné míry také z prizonizací, což je jeden z negativních jevů odsouzení. Závěrem kapitoly se zaměříme na způsob, jakým je zajišťována příprava na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Poslední kapitola teoretické části bude věnována postpenitenciární péči a hlavním subjektům, které v tomto procesu participují. Jsou jimi zejména sociální pracovníci, sociální kurátoři, Probační a mediační služba, ale také řada neziskových organizací, zastoupených například Armádou spásy. Tyto organizace by pak měly člověku, který opustil zdi věznice pomoci zvládnout život, který je čeká po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, což považujeme za velký životní milník, vzhledem k času strávenému mimo realitu běžného života. V závěru kapitoly se zaměříme také na problémy, které souvisí právě s nově nabytou svobodou.

Praktická část diplomové práce je věnována výzkumnému šetření, kde se snažíme propojit teorii s praxí a plynule tak navázat na teoretickou část práce. Cílem výzkumného šetření je zjistit, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů. Tyto programy pak zahrnujeme jak v rámci penitenciární péče (program zacházení), tak i v rámci péče postpenitenciární. Zaměříme se zejména na to, jak vězni interpretují program zacházení ve vztahu k jeho přenositelnosti do běžného života, jaký vliv mají z pohledu vězňů služby postpenitenciární péče po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Identifikujeme důsledky, které má pro vězně opakovaný pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody a analyzujeme faktory, které vězně motivují k tomu, aby se v budoucnu zdrželi trestné činnosti. Dosažení výzkumného cíle je realizováno pomocí kvalitativního pojetí výzkumného šetření formou polostrukturovaných rozhovorů s opakovaně odsouzenými vězni ve věznici s dozorem. Analýza takto získaných dat bude rozpracována pomocí otevřeného a axiálního kódování.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RESOCIALIZACE

Hlavním cílem výkonu trestu odnětí svobody je jednak ochrana společnosti před nežádoucím chováním, tak i zabránění odsouzenému v opakování trestné činnosti. Jedním z nejdůležitějších východisek je zde ale bezesporu **resocializace odsouzeného**, která vede k tomu, aby se odsouzený ve svém dalším životě trestné činnosti vyhnul. (Otmarová, 2004, s. 20) „Odsouzení pachatele trestného činu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a jeho nástup do vězeňského zařízení znamená sice naplnění pravomocného rozsudku soudu a tím uzavření případu konkrétního spáchaného trestného činu. Nelze ale v žádném případě hovořit o konci zacházení s pachatelem, neboť ten jako odsouzený vstupuje do procesu, jehož výsledkem by měl být úspěšný návrat na svobodu a reintegrace do společnosti.“ (Ministerstvo spravedlnosti České republiky, s. 117)

Resocializace úzce souvisí s pojmem **socializace**, což je proces postupné přeměny člověka jakožto biologické bytosti v bytost společenskou. Jinými slovy se tedy jedná o začleňování do konkrétní dané společnosti. Socializace probíhá celý život a člověk si v jeho průběhu osvojuje specificky lidské formy chování, ale také hodnoty a kulturu. (Kraus, 2008, s. 59) Za nejdůležitější sociální skupinu je považována rodina, kde dochází především k uspokojování fyzických, psychických a sociálních potřeb, ale je také zdrojem vzorců chování a specifického systému hodnot. Rodina je důležitým nositelem budoucích rolí ve společnosti ale také identity obecně. (Fischer, Škoda, 2009, s. 140) Jak se dále zmiňují Havlík a Kóťa (2002, s. 45) „neúspěšná socializace je problémem jak pro jedince, pro jeho společenské vyloučení, tak i pro společnost, z důvodu sociálně deviantního chování jedince.“ Psychologický slovník definuje pojem **resocializace** jako „opětovnou socializaci u člověka, propuštěného z dlouhodobé péče ústavní, vězeňské, nemocniční aj.“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 507)

Ve vězeňské praxi bývá tento termín chápán jako korektivní nebo druhotná socializace osob, u kterých v minulosti, v některé z vývojových etap proces socializace neproběhl úspěšně. Buď se v něm vyskytly nejružnější jednotlivé nedostatky a nevhodné podmínky, kdy se jedná o **socializaci deficitní**, nebo z toho důvodu, že byli tito jedinci „socializováni“ v **antisociálním smyslu**. Jinými slovy, byli zapojeni do systému norem a hodnot, které nejsou v souladu s morálními i zákonnými normami. (Černíková, 2008, s. 144)

Pomocí resocializace by v souvislosti s vězeňským prostředím mělo být dosaženo nápravných cílů. Jedná se o složitý proces převýchovy a změny vadné socializace. Tato změna je ve vězeňské praxi dosahována především prostřednictvím resocializačních programů, tzv.

programů zacházení. Nejkomplexnějším cílem resocializace je změna psychiky a psychologického rozvoje, jedná se o schopnost odsouzeného řídit vlastní chování žádoucím společenským směrem a zabránit tak do určité míry další recidivě. **Penitenciární resocializace** úzce souvisí s oblastí postpenitenciární péče, zejména pak v připravenosti propuštěného bývalého vězně k úspěšnému plnění běžných sociálních rolí, jako je schopnost pracovat, starat se o jiné a nenavrátit se zpět do původní kriminální skupiny. (Mařádek, 2003, s. 76 - 78)

Cílem resocializace je tedy odstranění relativně trvalých postojů, které jsou v tomto kontextu chápány negativně a to zejména vůči společenskému očekávání, ve vztahu jedince ke konkrétnímu prostředí, které je zároveň výsledkem jeho dosavadních zkušeností, jinými slovy výsledkem průběhu a nedostatků dosavadního procesu socializace. (Czapow, Jedlewski, 1981, s. 36)

Obecně lze říci, že **mezi základní resocializační cíle u odsouzených**, kteří jsou umístěni ve výkonu trestu odnětí svobody, patří zejména pomoc se snížením míry sociální izolace, kterou s sebou uvěznění nese, dále pomoc s obnovením sociálních a společenských hodnot, pomoc se získáním pracovních návyků. Mezi neméně důležité řadíme také vzdělávání, které následně může vést ke zvýšení kompetencí a dovedností, jež může napomoci s nalezením vhodného zaměstnání po propuštění z výkonu trestu. Dalšími resocializačními cíli jsou také prevence kriminality a sociálně patologických jevů a uvědomění si zodpovědnosti za spáchanou trestnou činnost. (Stop-recidivě, © 2012)

Vůbec nejdůležitějším východiskem celého penitenciárního procesu je resocializace a náprava odsouzeného pokud možno tak, aby se v budoucnu zdržel trestné činnosti a došlo ke snížení recidivy.

1.1 Východiska resocializace

Resocializace ve vězeňském prostředí je velmi specifickým prostředkem působení na odsouzené. Výchovou jedinců, u nichž došlo k chybné socializaci, nebo u nichž socializace neproběhla úspěšně, se zabývá **resocializační pedagogika**. (Mařádek, 2003, s. 77) Jedná se o vědu, která se svým předmětem zkoumání zaměřuje na druh výchovné činnosti, kterou můžeme označit jako resocializační výchovu. (Czeslaw, Jedlewski, 1981, s. 8)

Resocializace je návrat k chování, které je společensky žádoucí a přijatelné, zejména u lidí, kteří se od takového chování z nějakého důvodu odchýlili. Neobejde se beze změn v postojích a v hodnotové orientaci jedince. Úspěšnost resocializačních programů je závislá především od jejich přiměřenosti a také na tom, do jaké míry jsou akceptovány. (Ondrejko et al. 2009, s. 311)

Vzhledem ke skutečnosti, že se chybná socializace objevuje i u osob nevězněných ji někteří autoři rozdělují na **speciální resocializační pedagogiku**, která se zabývá pachateli trestných činů a **obecnou resocializační pedagogiku**, zaměřující se například na jedince, kteří prožívají zásadní změnu ve svém životě, například v souvislosti s přestěhováním se do jiné země, ztrátou či změnou zaměstnání, nebo také se ztrátou domova. (Mařádek, 2003, s. 77)

Resocializace kriminalitou narušeného člověka je velmi složitý a těžký proces, na který jen stěží nalezneme přesný návod. Do tohoto procesu vstupuje mnoho dalších faktorů, které jej ovlivňují, jedná se především o to, jaký druh trestné činnosti odsouzený v minulosti spáchal, dále o osobnost jedince, jeho motivaci a sebereflexi, sociální zázemí atd. (Španková, 2013, 108)

V rámci resocializační pedagogiky by měly být naplňovány zejména:

- **samostatnost** vychovávaného,
- **individualizovaný přístup**, který klade důraz na individuální potřeby a zvláštnosti jedince,
- **otevřenost sociálního prostředí**, ve kterém resocializační proces probíhá - toto prostředí by mělo umožňovat bohatost sítě sociálních vztahů a sociálních interakcí pro intenzivní resocializační proces. (Černíková, 2008, 144 – 145)

V současnosti je ve vězeňské praxi resocializace uskutečňována tvorbou a naplňováním resocializačních programů pro každého odsouzeného, jedná se o **tzv. programy zacházení**. Snaha o resocializaci pachatele je dosahována kromě resocializačních programů i jinými

způsoby. Jedná se především o zacházení s vězni, reedukaci, nápravně výchovnou činnost a penitenciárně výchovné působení. (Mařádek, 2003, s. 76)

1.2 Typy odsouzených v procesu resocializace

Typologie pachatelů trestných činů se snaží popsat některé psychologické charakteristiky těchto osob. Pomáhají především psychologům, etopedům a dalším specialistům v oblasti penitenciariistiky, kteří přicházejí do styku s odsouzenými za účelem následného stanovení konkrétních přístupů a metod ovlivňování jejich osobnosti. (Fischer, Škoda, 2009, s. 166)

Jedním z typů odsouzených pachatelů je **socializovaný typ**, u kterého lze říci, že jeho osobnost nejeví známky výraznější poruchovosti. (Netík, Netiková, 1991, s. 11) Spáchaný trestný čin je ve většině případů epizodického charakteru a nedochází zde často k recidivě. Tyto osoby mívají převážně vybudované zázemí, pracovní návyky a jsou bez větších potíží schopny návratu do běžné společnosti. Fischer, Škoda, 2009, s. 167) **Prognóza budoucí nápravy** je v tomto případě dobrá a trestný čin je spíše považován, jako vybočení z běžného života. (Mařádek, 2003, s. 65)

Za **neurotický typ** je považován pachatel, jehož motivem trestné činnosti jsou většinou nevyřešené emocionální konflikty v rodinném prostředí. Může se projevovat jako snaha upoutat na sebe pozornost, nebo jako výraz protestu. **Prognóza nápravy** je v tomto případě po vyřešení rodinných problémů dobrá a obvykle není fatální. (Mařádek, 2003 s. 65) Většinou jde o negativní důsledky nesprávného působení orientační rodiny, ve které například docházelo k týrání, citové deprivaci či rizikovému chování rodičů. Tito jedinci bývají nejvíce ohroženy prizonizací a celkovým prohloubením dosavadních poruch. Reakce na uvěznění může velmi často vyústit v takzvané mimořádné události. (Fischer, Škoda, 2009, s. 168)

Nesocializovaný typ, taktéž defektně socializovaný či psychopatický, lze klasifikovat jako typ s poruchou osobnosti. Jsou charakteristické extrémními či výraznými odchylkami od norm dané společnosti. (Smolík, 2002, s. 35) V kriminální subkultuře tvoří tito jedinci výrazné procentuální zastoupení, jedná se především o disociační poruchu osobnosti, histriónskou a emočně nestabilní poruchu osobnosti. Jejich jednání ve vztahu k druhým bývá často manipulativní a účelné. U těchto pachatelů nemají terapie a specifické aktivity žádné výsledky. V některých případech je možné pozorovat úpravu chování, ale často se jedná o chování, za nímž můžeme hledat nějaký záměr, ne o skutečnou nápravu. **Prognóza nápravy** je zde pesimistická s vysokým výskytem recidivy. (Mařádek, 2003, s. 65)

Mentálně insuficientní typ pachatele ve většině případů označuje jedince se sníženou inteligencí, kteří se často dopouštějí trestných činů, spojených s násilným chováním či sexuálně motivovaným jednáním. Samotný trestný čin nebývá předem promyšlený. (Netík, Netíková, 1991, s. 11 – 12) Jestliže nedojde k recidivě, ve většině případů se jedná o nechtěný neboli epizodický čin, můžeme jej tedy označit jako socializovaný typ. (Fischer, Škoda, 2009, s. 170 – 171)

Deviantně socializovaný typ představuje jedince, jež si osvojil určitá pravidla skupiny, k níž se vztahuje, ale tyto jsou v rozporu s běžnými normami většinové společnosti, jedná se zejména o kulturně podmíněného pachatele. (Netík, Netíková, 1991, s. 11) Často jde o činy delikventů, kteří jsou příslušníky jiných států, kultur a náboženství. (Fischer, Škoda, 2009, s. 171)

Typ s masivní psychickou poruchou nebo také psychotický typ, je pachatel trestného činu, který v době, kdy k jeho spáchání došlo, ale například i v průběhu penitenciárního procesu trpěl některým z konkrétních syndromů psychických poruch. V praxi se velmi často jedná o osoby trpící některou z forem schizofrenie nebo afektivity, například depresí či bipolaritou. (Fischer, Škoda, 2009, s. 171) Většinou se jedná o násilné delikty a obvykle tato patologie nebývá subjektem uvědomována. (Netík, Netíková, 1991, s. 12)

1.3 Faktory vyvolávající delikventní chování

Každý jedinec je tvorem biologickým a společenským, tyto dva aspekty pak tvoří v osobnosti člověka funkční celek. Kromě vlivů biologických a přírodních působí na utváření člověka také vlivy sociální. V každém případě musíme vždy brát v úvahu souhru většího počtu činitelů, které člověka utváří, jak kladných, tak i záporných. (Kohoutek, 1998, s. 97) Lidská osobnost je velice složitým fenoménem a je možné ji pochopit pouze jako integrovaný **celek biologických, psychologických a sociálních faktorů**. Obzvláště je pak důležité si uvědomit, že základem chování každého jedince jsou víceméně biologické potřeby a konkrétní impulzy, které vyvolávají potřebu k jejich uspokojení. (Španková, 2013, s. 33)

Příčiny delikventního jednání byly předmětem zkoumání **biogenních teorií**, které na chování pohlížely jako na produkt dědičnosti. Moderní přístupy dnes kladou velký důraz na vliv prostředí. (Vykopalová, 2001, s. 19) Tyto teorie považovaly v minulosti trestněprávní chování spíše za biologicky determinované, kdy není pro vznik deviantního chování rozhodující

výchova jedince a vliv sociálního prostředí. (Komeda, 1999, s. 109) Takové názory převažovaly ve velké míře na konci 19. století a jedním z jejich představitelů byl italský lékař **Cesare Lombroso**, který věnoval pozornost identifikaci zločinných typů a to především na základě měření tvaru lebky. (Kraus, Hroncová, 2007, s. 14 – 15) V současné době je našimi i zahraničními autory zdůrazňována podstata člověka jako bio-psycho-sociální osobnosti. Na vzniku kriminality tedy participují jak **vnitřní, tak i vnější příčiny**, kdy právě vnitřní jsou méně zastoupeny a zároveň jsou hůře korigovatelné než vnější příčiny. (Kraus, Hroncová, 2007, s. 37)

Biologickými faktory, které souvisí s vyšší pravděpodobností ke kriminálnímu chování, jsou například pohlaví, věk a vrozené dispozice. Vyšší míra kriminality je obecně mezi muži, důvod je zde spatřován v silnější tendenci k agresivitě než u žen. Velký význam hraje také věk, kdy značná část vězeňské populace je tvořena muži, nepřesahujícími 26 let, u recidivujících jedinců věk nepřesahuje 30 let. Nemůžeme zde ani opominout vrozené dispozice, které se vztahují k určitým způsobům reagování. (Fischer, Škoda, 2009, s. 157)

Psychické faktory mohou být považovány spíše za vrozené, vzhledem k jejich genetické podmíněnosti. Obecně je možno říci, že trestné činnosti se častěji dopouští jedinci s nižšími rozumovými schopnostmi. U odsouzených se velice často vyskytují některé z poruch osobnosti (nejčastěji se jedná o disociální poruchu), tyto poruchy většinou souvisejí s odchylkami ve vztahu jedince k dalším osobám, ke společnosti i k normám. Velký význam má také temperament, který se projevuje v chování a v reakcích na nejrůznější podněty. Nejvyšší pravděpodobnost trestněprávního chování se vyskytuje u jedince s cholerickým laděním, který má sklon k výbuchům hněvu a k agresii. (Fischer, Škoda, 2009, s. 158 – 159)

Sociálními faktory můžeme označit především prostředí, ve kterém delikventi žili a které na ně bezprostředně působilo. Jde především o vliv rodiny, školy a vrstevníků. (Kraus, Hroncová, 2007, s. 39) Riziko je zde podstatně zvýšeno kriminalitou rodičů, kde ale není jednoznačné, zda jsou v tomto případě významnější genetické či sociální vlivy, často se jedná o kombinaci obou. Většinou nehraje roli to, zda jsou děti rodiči zanedbávány, ale že jsou posilovány nežádoucí vzorce chování. (Vágnerová, 2014, s. 737) Obecně lze také říci, že delikvence je úzce spojena i s počtem dětí v rodině, s nízkým příjmem, nižším stupněm dosaženého vzdělání rodičů apod. Rodinné prostředí, které je ohroženo vyžaduje pomoc a intervenci, prostřednictvím které je pak možno předcházet deviantnímu vývoji dětí a mládeže. (Kraus, Hroncová, 2007, s. 40) Vliv vrstevnických skupin může také ve velké míře ovlivňovat asociální a antisociální chování. Velice často se jedná o kombinaci školního neúspěchu

a negativního rodinného prostředí. Ve vrstevnických skupinách dochází k uspokojování potřeb sounáležitosti a seberealizace, k čemuž v prostředí školy ani rodiny nedochází. Příslušnost ke konkrétní skupině s asociálními a antisociálními vzorci chování vysoce ovlivňuje jedince a zvyšuje tak riziko identifikace s nežádoucím způsobem života. (Fischer, Škoda, 2009, s. 161)

1.4 Recidiva trestné činnosti

V následující kapitole se budeme zabývat recidivou pachatelů trestných činů. Recidiva je závažným problémem jak z pohledu trestního práva, tak i z pohledu společenského. Odsouzený nejen že se dopustil znovu trestné činnosti, ale také v průběhu předchozího uvěznění nedošlo ke změně v jeho chování, což lze bezesporu považovat za velice nežádoucí jev. Pojem recidiva je užíván jako jev, jež se znovu opakuje, často se s ním setkáváme například v medicíně. V oblasti penitenciaristiky je vhodnější užívat tento pojem kriminální recidiva, v této práci dále budeme užívat tento pojem bez přívlastku.

V penologickém pojetí zahrnuje recidiva pachatele trestných činů, kteří již dříve byli vězněni. Opakovaný výkon trestu odnětí svobody u jedinců, u nichž se předchozí uvěznění minulo výchovným účinkem, by měl být odlišný od toho, který předcházel dalšímu uvěznění. (Marešová et al., 2011, s. 10) Termín recidivy je v odborné literatuře užíván ve třech základních významech. **V trestně právním vymezení** se jedná o recidivu v momentě, kdy se pachatel, dopustí trestného činu i přestože již byl soudem pravomocně za předchozí trestný čin odsouzen. **V kriminalisticko-statistickém významu** se jedná o označení opětovných trestních stíhání a odsouzení pachatelů, kteří již jsou evidováni v kriminální statistice. **V kriminologickém významu** jde o opakování asociálního chování a to nejen v souvislosti s kriminální kariérou. (Marešová et al., 2011, s. 10)

Recidiva je jinými slovy návrat k nežádoucímu chování a návykům, které vedou k návratu odsouzeného do dalšího výkonu trestu odnětí svobody. Míra recidivy rovněž naznačuje, že resocializační působení neproběhlo optimálně, protože se nezdařilo zamezit dalšímu kriminálnímu jednání delikventa. (Mařádek, 2003, s. 74)

Recidivu můžeme dále rozlišovat na:

- A) **recidivu stejnorodou** – pachatel byl již v minulosti pravomocně odsouzen za stejný trestný čin nebo za trestný čin stejného druhu, jako například podvod či zpronevěra,

B) recidivu nestejnorodou – pachateli byl již dříve uložen trest odnětí svobody pro trestný čin jiného druhu, například se může jednat o pachatele krádeže dříve odsouzeného pro ublížení na zdraví. (Marešová et al., 2011, s. 14)

Vysoká míra nápravy a úspěšné reintegrace do společnosti, je spatřována především u prvotrestaných, u osob bez poruch chování, u pachatelů, kteří byli odsouzeni ke krátkodobému trestu odnětí svobody, u jedinců, kteří mají stabilní sociální zázemí, funkční rodinu a pozitivní zájmy, s pevnými pracovními návyky, u osob, kde se nevyskytují patologické závislosti, jako například užívání drog, alkoholu apod. (Netík et al., 1997, s. 48)

V úvodu první kapitoly jsme se zaměřili na termín resocializace, což je jedním z ústředních pojmů této práce. Dále jsme si vymezili typologii odsouzených v procesu resocializace, která slouží především odborným pracovníkům, přicházejícím do styku s vězněnými osobami, aby byli schopni, co možná nejefektivněji působit na pachatele a přizpůsobit tomu i konkrétní resocializační programy. Na trestnou činnost mají mimo jiné vliv i faktory, kterými je zejména celek biologických, psychologických a sociálních faktorů. V závěru této kapitoly jsme se zaměřili na problematiku recidivy, která je stále aktuálnějším tématem v souvislosti s problematikou přeplněnosti věznic.

2 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Výkon trestu odnětí má dvě důležité funkce, jsou jimi **funkce ochranná a individuálně preventivní**. V ochranné funkci je spatřována především ochrana společnosti před pachateli trestných činů. Hovoříme-li o individuálně preventivní funkci, máme na mysli jakési zne-možnění pachateli, aby pokračoval v další v trestné činnosti a to prostřednictvím výchov-ného působení na odsouzené, které představuje snahu jej přimět zejména k respektování právních norem, ale i norem společnosti. (Nedorost, 1995, s. 23)

Odsouzený je do výkonu trestu odnětí svobody přijat výhradně na základě pravomocného rozhodnutí soudu. Po přijetí do věznice jsou odsouzení ubytováni odděleně na **nástupním oddělení**, zpravidla po dobu maximálně dvou týdnů. (Štěrba, 2009 s. 65) Vzniká zde **tzv. komplexní zpráva o odsouzeném**, ze které pak vychází konkrétní program zacházení, jehož složení musí vždy sledovat dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody. (Sochůrek, 2007, s. 44) V první řadě je potřeba zjistit stav, ve kterém se vězeň v době svého nástupu do výkonu trestu nachází. Tento úkol je plně v režii odborných vězeňských pracovníků, zejména lékaře, psychologa, speciálního pedagoga a sociálního pracovníka. Jinými slovy hovoříme o **tzv. bio-psycho-socio-duchovním stavu**, který zahrnuje například informace o osobě odsouze-ného, o jeho trestném činu, celkový zdravotní a psychický stav (včetně psychologické cha-rakteristiky), důkladnou sociální anamnézu a možná rizika, která v budoucnu mohou bránit v úspěšné reintegraci. (Hála, 2006, s. 122)

Trestní zákoník upravuje v České republice celkem čtyři typy věznic, do kterých je možno odsouzeného zařadit, o zařazení do věznice s konkrétním režimem pak rozhoduje soud. Od-lišnost jednotlivých typů věznic je dána zejména ve stavebně-technickém zabezpečení, v ty-pech odsouzených, vykonávajících trest odnětí svobody s různou délkou, dále se liší také v systému dozoru nad pohybem odsouzených, jinými slovy, zda je jim umožněn volný po-hyb, nebo pouze za doprovodu zaměstnance Vězeňské služby. (Sochůrek, 2007 s. 37)

Věznice s dohledem je určena pro pachatele, jemuž byl uložen trest odnětí svobody za pře-čin spáchaný z nedbalosti a který do té doby nebyl odsouzen za žádný úmyslný trestný čin. (Česko, 2012)

Do **věznice s dozorem** je umístěn odsouzený, kterému soud uložil trest za přečin, který byl spáchán z nedbalosti a zároveň již byl ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin. Jedná se také o pachatele, jemuž byl uložen trest za úmyslný trestný čin, nebo také pachatele, jehož délka

trestu není delší než tři roky a který do této doby nebyl odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody. (Raszková, Hoferková, 2013, s. 103)

Ve věznicích s ostrahou jsou zařazeni pachatelé, kterým soud uložil trest za úmyslný trestný čin, ale zároveň nesplňují podmínky pro jejich umístění do věznic s nižším a naopak ani vyšším stupněm profilace. (Česko, 2012)

Posledním stupněm je **věznice se zvýšenou ostrahou**, kde soud umístí odsouzeného, jemuž byl uložen výjimečný trest, jedná se většinou o zvlášť nebezpečné recidivisty, kteří byli odsouzeni za zvlášť závažný trestný čin. Také jsou zde zařazeni odsouzení, jimž byl vyměřen trest v délce nejméně osmi let. (Sochůrek, 2008, s. 38)

Po celou dobu výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený povinen podrobit se do jisté míry určitým **omezením jeho základních práv a svobod**. Jedná se zejména o omezení odsouzeného v souvislosti s jeho soukromím, především v rámci listovního tajemství, svobody pohybu, svobodné volby povolání a v neposlední řadě také v právu na nakládání s věcmi osobní potřeby. (Knápková, Tittlová, 2015, s. 97)

2.1 Program zacházení

Jedním z ústředních pojmů penitenciární péče je **zacházení**. V tomto smyslu se jedná o soubor aktivit, vedených zpravidla vězeňskými pracovníky s cílem motivovat odsouzeného především k pozitivní změně. Jinými slovy můžeme říci, že jde o pomoc při zvyšování šancí vězně na život bez trestné činnosti a úspěšnou reintegraci do společnosti. (Hála, 2006, s. 44 – 45) Aby bylo zacházení s odsouzeným kvalitní a především účinné, je nezbytností pečlivá příprava této činnosti. **Program zacházení** je souhrn aktivit, které jsou primárně zaměřeny na rozvoj osobnosti odsouzeného, jeho chování, ale také hodnotovou orientaci v souladu s právy a povinnostmi stanovenými zákonem a jinými právními předpisy. Zacházení s odsouzeným mimo jiné vychází rovněž z doporučení, které jsou ukotveny v Minimálních standardních pravidlech zacházení s vězněnými osobami. (Fábry, 2009 s. 171) Jak jsme již zmínili v předchozí kapitole, program zacházení je vytvořen na základě **komplexní zprávy o odsouzeném**, kterou sestavují odborní pracovníci Vězeňské služby na nástupním oddělení. Odsouzenému je tedy nabídnut vhodný souhrn aktivit s přihlédnutím k jeho zájmům. V případě, že si odsouzený nevybere žádnou z nabízených možností, je mu stanoven **tzv. minimální program zacházení**, který je blíže specifikován vnitřním řádem dané věznice. (Raszková, Hoferková, 2014, s. 16) **Hlavními složkami programu zacházení jsou pracovní**

aktivity, vzdělávací aktivity, oblast aktivit zaměřujících se na utváření vnějších vztahů, zájmové a speciálně výchovné aktivity. (Černíková et al., 2008, s. 102 – 103)

Pracovní aktivity zahrnují většinou práci, která je nezbytná k zajištění každodenního chodu věznice. Jedná se ale také o pracovní terapie, které jsou vedeny odbornými zaměstnanci Vězeňské služby. V případě, že je odsouzený k práci zdravotně způsobilý, je jeho povinností pracovat. (Štěrba, 2009, s. 72 – 73)

Vzdělávacími aktivitami se rozumí například různé jazykové kurzy, kurzy práce s výpočetní technikou, ale také prohloubení vzdělání a kvalifikace, zejména u vězňů, kteří nemají dokončené základní vzdělání. Vzdělávání je ve většině případů organizováno školskými zařízeními konkrétní věznice nebo vedené odbornými zaměstnanci oddělení výkonu trestu. (Matoulek, Sejkorová, 2011, s. 104)

Zájmové aktivity zpravidla zahrnují péči o fyzické ale i duševní zdraví, zejména prostřednictvím sportu a kulturních i vzdělávacích kroužků. Tyto aktivity nabývají velkého významu hlavně u vězňů, kteří jsou nezaměstnaní, ale také u odsouzených, kteří „nudu“ ve volném čase na svobodě zaháněli alkoholem a drogami. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 26 – 27)

Utváření vnějších vztahů by mělo především přispívat k soběstačnosti v životě mimo věznici. Jedná se také o udržení a prohloubení vztahů s blízkými, obstarání osobních dokladů, nezbytných pro komunikaci s úřady, navazování kontaktů se subjekty postpenitenciární péče, spolupráce s Probační a mediační službou apod. (Raszková, Hoferková, 2014, s. 23 – 24)

Plnění cílů programu zacházení ze strany odsouzených a jejich spolupráce je pravidelně vyhodnocováno zaměstnanci oddělení výkonu trestu. Jeho úspěšné plnění je dále předpokladem pro návrh na přeřazení do jiného typu věznice, ale také možností ke kladnému rozhodnutí o podmíněném propuštění. (Štěrba, 2009 s. 72)

Speciálně výchovné aktivity jsou vedeny kompetentními zaměstnanci v rámci individuálního i skupinového speciálně pedagogického a psychologického působení. Jedná se především o terapeutická poradenství v oblastech sociálního výcviku, psychoterapie, právního poradenství, zvládnání vlastní agresivity apod. (Štěrba, 2009, s. 72)

2.2 Překážky v realizaci programu zacházení

Názory na penitenciární působení na odsouzené se mnohdy velmi rozcházejí. Setkáváme se s přesvědčením, že toto působení by mělo být spojováno pouze v souvislosti s trestem, který pachateli náleží. V opačném případě se pak setkáváme také s názorem, že by se mělo jednat zejména o výchovné působení na odsouzeného nejen během jeho pobytu ve vězení. V současnosti je efektivnost trestu odnětí svobody stále častěji kritizována, zejména ve spojitosti se stále rostoucí recidivou. (Vantuch, 1982, s. 41 – 42)

Nejčastější překážky v oblasti realizace programu zacházení je možné spatřovat zejména v:

- nedostatku odborných pracovníků,
- absenci průběžného vzdělávání odborných pracovníků,
- stále rostoucím počtu odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody,
- přeplněnosti věznic,
- nedostatku prostor, sloužících k realizaci aktivit v programu zacházení,
- nedostatku finančních prostředků, které by mohly zlepšit jak materiální podmínky, tak i zajistit odborné vedení jednotlivých aktivit. (Řeháček et al., 1995, s. 3)

Jedním z vůbec nejpalčivějších témat v oblasti resocializace a možného neúspěchu sociálně-integračního procesu je **nezaměstnanost vězňů** a s tím související nedostatek pracovních příležitostí. Řešení je často spatřováno například v omezení nepodmíněných trestů odnětí svobody, ale také ve vytváření dalších pracovišť přímo v areálech vězeňských zařízení i mimo ně. (Hanuš, 2005, s. 58 – 59)

České vězeňství se také potýká s problematikou **velkého počtu zastaralých věznic** a to jak ve smyslu materiálním, tak i morálním. Dalším úskalím je **nedostatečný počet specialistů**, zejména pak vychovatelů, ale také **nedostačující podmínky** k realizaci aktivit v programu zacházení. Můžeme zde také zahrnout současné přeceňování represe nad reedukací a resocializací odsouzených k trestu odnětí svobody. (Novotný, 1969 cit. podle Nedorost, 1995, s. 24) Setkáváme se také s nedostatečnou a téměř neexistující informační sítí a minimální návazností na systém postpenitenciární péče o propuštěné vězně (Černíková et al., 2008, s. 51)

2.3 Vliv vězeňského prostředí na odsouzeného

Život ve věznici znamená pro člověka velkou zátěžovou situaci, kdy dochází především k izolaci pachatele od společnosti a běžného života. Problematika dopadu uvěznění na pachatele je komplexní a není možné na ni nahlížet pouze jako na teorii o akci a reakci. Je opomíjen vliv nemalého množství proměnných, které na odsouzeného působí. Jedná se především o jeho **minulost, psychologické i emocionální vazby, podporu a strategie, pomocí kterých je schopen se vyrovnat s vězeňským prostředím**. Jmenované faktory jsou nezbytné pro uchování si „osobního obrazu reality“ a dopadu uvěznění. Odsouzení jsou různě vybaveni k tomu, jakým způsobem se vyrovnávají s požadavky, které na ně klade vězeňské prostředí. Toto je ovlivněno také „předvězeňskými zkušenostmi“, tedy jeho kriminální dráhou, ale i sociálními vztahy, osobnostními dispozicemi, vnějším prostředím a interakcemi, které v něm probíhají. Není možné zobecňovat, ale lze předpokládat, že existuje jakýsi obraz odolného, méně odolného a neodolného jedince ve vězeňském prostředí. (Blatníková, 2005, s. 18.) V souvislosti s uvězněním je důležité brát v potaz zejména aspekty, které je možné rozdělit do tří hlavních kategorií. Jsou jimi zejména fyzické potřeby, potřeby související s duševním zdravím a psychikou a dále také sociální potřeby. Tyto složky by neměly být v penitenciárním procesu opomíjeny a měly by být ve vzájemné interakci. (Crighton, 2008, s. 59)

Uvěznění může mít na člověka jak **pozitivní, tak i negativní vliv**. V pozitivním slova smyslu může jedince aktivizovat, stimulovat, ale také posílit sebevědomí například tím, že tuto náročnou situaci překoná, nebo jej alespoň motivuje k dalšímu životu bez trestné činnosti. V opačném případě však může dojít k narušení psychické rovnováhy, nebo může dokonce vést k rozvoji nejrůznějších psychických poruch. (Raszková, Hoferková, 2014, s. 86 – 87)

Důležitou roli má i délka trestu, která byla pachateli uložena. Velmi diskutabilními jsou **krátkodobé tresty**, které nepřesahují 2 roky, zejména protože ve většině případů nesplňují žádný resocializační význam. Naopak se ukazuje, že vliv vězeňského prostředí na odsouzeného působí díky nižší pracovní vytíženosti spíše jako místo, kde se mohou dostat k dalším poznatkům, jak se zdokonalovat v kriminální dráze od svých spoluvězňů. Pachatelé mimo jiné mohou pociťovat hořkost a nespravedlnost, protože často sami sebe srovnávají s dalšími závažnějšími zločiny jiných odsouzených. (Hanuš, 2005, s. 65)

Obrovský vliv na osobnost vězněného mají zejména **dlouhodobé tresty** odnětí svobody, tj. tresty, které převyšují délku deseti let. Dochází zde často k sociální degradaci osobnosti odsouzeného a to především v důsledků postupné adaptace na vězeňské podmínky a vyhasínání sociálně žádoucích vzorců chování, jinými slovy, vytvářejí se vzorce nové. Vzniká zde také závislost na zaměstnancích Vězeňské služby i na institucionalizaci. Dalším dopadem je také postupné zvyšování míry introverze a nepřátelského postoje zejména vůči sobě samému. (Netík et al., 1997 s. 42 – 43) Můžeme říci, že čím delší výkon trestu odnětí svobody je, tím pravděpodobnější je i selhání v mnoha sférách života. Jedná se především o profesní, rodinné, ale i občanské. (Vágnerová, 2008 s. 821)

2.4 Prizonizace

Během výkonu trestu odnětí svobody se vězeň musí přizpůsobit a adaptovat na život vězeňské subkultury, kde jsou pravidla a normy velmi odlišné od obecně platných. Jak jsme již zmínili v předchozí kapitole, vězeň si osvojuje nové vzorce chování, které se však slučují pouze s pobytem ve věznici. Jedinec se adaptuje na vězeňskou subkulturu a s tím je spojena i horší prognóza pro jeho nápravu a návrat ke kriminální kariéře. (Kujevská, 2015, s. 13)

Pojem prizonizace, někdy též označován jako „vězení domovem“ je označení pro adaptaci na podmínky života ve věznici. Velkým rizikem je fakt, že ve vysoké míře zamezuje reintegraci jedince zpět do normální společnosti. Důvodem je, že se odsouzený adaptuje na nové podmínky života ve věznici, což má za následek přijetí nových norem a vzorců chování, výhodnějších pro „přežití“. Následkem toho pak dochází k postupnému vyhasínání adaptivního chování, které je nutné pro život na svobodě. (Černíková et al., 2008, s. 119) Prizonizace má dvě složky, jsou jimi institucionalizace a ideologizace. **Institucionalizace** znamená adaptaci na život ve věznici, kde je nastaven organizovaný a předem plánovaný denní režim. Vězeň tak ztrácí odpovědnost za nakládání s jeho časem, o který se stará instituce, v tomto případě věznice. (Kujevská, 2015, s. 13) Mezi hlavní znak patří předstíraná, povrchní poslušnost a u některých odsouzených se tak může objevit tzv. „**syndrom dobrého vězně**“. Je charakteristický především přizpůsobováním se požadavkům a očekáváním, které klade vězeňský personál, ale také využíváním veškerých jak legálních, tak i nelegálních prostředků, které napomáhají zvládnutí života ve věznici. (Kopp, 2004 s. 51) Této formě podléhají téměř všichni odsouzení, někteří ale projevují jakýsi odpor k institucionalizaci, který je spojen s poruchovým chováním. Zde je nutno poznamenat, že v této části vězeňské populace převažují zejména prvověžnění. Téměř bezproblémový průběh výkonu trestu je všeobecně

platný zejména u recidivistů a to z toho důvodu, že jim stav, kdy nemusejí vyvíjet téměř žádnou vlastní aktivitu a mají vše zajištěno, vyhovuje. (Černíková et al., 2008, s. 119 – 120)

Ideologizace ve spojitosti s vězeňským prostředím znamená jakési přijetí pravidel a norem prostředí věznice. Jinými slovy se jedná o přijetí nového systému hodnot a o ztotožnění se s pravidly a normami subkultury ve věznici, nejedná se tedy jen o formální přizpůsobení. Odsouzený tuto formu identifikace přijímá většinou z toho důvodu, že pro něj znamená podporu. V případě, že jedinec nemá žádné silné přesvědčení nebo zázemí, přijímá ji za své. Jedním ze znaků takové adaptace je například přijetí vězeňského argotu, který je mimo jiné pokládán za součást prizonizace. (Fischer, Škoda, 2009, s. 183)

2.5 Příprava na život po propuštění

Odsouzený je z výkonu trestu většinou propuštěn v momentě, kdy uplynula doba stanovená soudem. Ačkoliv se na první pohled může zdát tato chvíle po letech strávených za zdmi věznice jako vytoužená, je nutné zajistit co možná nejvyšší možnou míru přípravy vězně na střet s realitou běžného života. Je potřeba si uvědomit, že člověk odsouzený na několik let prakticky k izolaci od vnějšího světa, se může setkat s další psychicky náročnou životní situací. V následující kapitole popíšeme, jakým způsobem se zaměstnanci Vězeňské služby snaží co možná nejvíce zmírnit tento „šok ze znovunabyté svobody.“

Dobu posledního půlroku před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody můžeme také nazývat jako předpropouštěcí fázi, kdy odsouzený stále pobývá ve věznici, avšak je přeřazen na **tzv. výstupní oddělení**, za předpokladu, že je ve věznici zřízeno. (Hála, 2006, s. 164 – 165) Účelem tohoto oddělení je zejména minimalizovat riziko návratu zpět za zdi věznice a také pomoc odsouzeným s usnadněním jejich odchodu na svobodu či vedením samostatného života po propuštění. Vězňům jsou zde poskytovány informace o tom, co se během jejich pobytu ve věznici změnilo a tím jsou také připravováni na možná úskalí života na svobodě. Odsouzeným jsou k dispozici specializovaní odborní zaměstnanci jako například sociální pracovník, psycholog, speciální pedagog. (Vězeňská služba České republiky, © 2012) Speciálně k těmto účelům je upraven i program zacházení, který je sestaven zejména z komunitního setkávání, sebeobslužných činností a řešení otázek s ubytováním, zaměstnáním i komunikací s úřady. V některých případech dovolují vnitřní předpisy věznice v souvislosti s prohlubováním vztahů s rodinou také realizaci návštěv bez zrakové a sluchové kontroly.

Konečně se zde dostáváme také k zařazení extramurálních aktivit, tj. aktivity realizované mimo budovu věznice. (Sociální práce, © 2014)

Výstupní oddělení dále slouží zejména k:

- zvládnání agrese a případných zlostných afektů,
 - poskytnutí informací o občansko-právních aspektech včetně politické situace jak u nás, tak i v zahraničí,
 - poskytnutí informací o novinkách v dopravě, ale i o změnách cen v obchodních sítích,
 - vyřízení nezbytných dokladů,
 - prohlubování základů společenského chování, rozvíjení komunikačních dovedností.
- (Vězeňská služba České republiky, © 2012)

Celý proces reintegrace odsouzených zpět do společnosti bude záviset zejména na jejich motivaci, ale také na kvalitě přípravy k životu na svobodě. Je důležitá především ve schopnosti přizpůsobit se běžným životním podmínkám. Bez toho je téměř nemožné očekávat, úspěšné zvládnutí situace. Můžeme říci, že **nutnost přípravy na propuštění úměrně stoupá s délkou pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody** a souvisí také s tím, do jaké míry je poškozena osobnost odsouzeného, zejména v souvislosti se závislostí na drogách a alkoholu. Výstupní oddělení tak nabízí možnost přiblížit se podmínkám, které jsou blízké běžným životním situacím. (Štěrba, 2009, s. 113 – 114)

V předchozích kapitolách jsme se seznámili s výkonem trestu odnětí a jeho podmínkami v souvislosti se zařazováním odsouzených dle typu režimu dané věznice. Charakterizovali jsme program zacházení, který je klíčovým resocializačním nástrojem v průběhu penitenciární péče. Uvedli jsme ale také možné překážky, které realizaci programu zacházení znesnadňují a snižují tak jeho efektivitu. Za důležité pokládáme vliv vězeňského prostředí na odsouzeného, který není možno opomíjet, ať už v důsledku prizonizace či jiných negativních jevů. S touto problematikou také souvisí závěr poslední kapitoly, týkající se přípravy na život po propuštění, který je neméně důležitý při snadnějším přechodu do běžného života a zmírnění šoku ze svobody.

3 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

Výkon trestu odnětí svobody by v rámci svých resocializačních programů měl plnit především nápravnou funkci a snažit se o maximální reintegraci pachatele do společnosti bez kriminální dráhy. Postpenitenciární péče by měla v této souvislosti přímo navazovat na předchozí zacházení s odsouzeným a měla by tak být jakousi závěrečnou fází v celém procesu. V následující kapitole se dále budeme zabývat úlohou postpenitenciární péče v souvislosti s resocializací odsouzeného, ale také subjekty, jež jsou účastny v systému péče o propuštěné vězně.

Oblast práce s odsouzenými i přes zásadní důležitost programu zacházení není možné zužovat pouze na samotný průběh výkonu trestu. Je do ní zahrnuta i široká sféra postpenitenciární péče, programy prevence kriminality, ale také oblast sociální politiky. Velký důraz je zde kladen na provázanost státních politik a společnou participaci jak **subjektů státního, tak i neziskového sektoru**. Tyto faktory jsou velmi důležité k úspěšné resocializaci propuštěných vězňů, k celkové ochraně společnosti, ale také k úspěšnému začlenění propuštěných osob do života v souladu se zákony. (Ministerstvo spravedlnosti České republiky, s. 118)

Ačkoliv je přechod z věznice zpět na svobodu toliko očekávaným a vysněným momentem každého vězně, znamená zároveň velmi náročnou životní situaci. Bezesporu nepostačuje sebevětší předsevzetí vězně o jeho beztrestné budoucnosti a návratu zpět do společnosti, která bude spojena s dodržováním jejich norem a zákonů. Člověk, který žil několik měsíců a často i let oddělen od běžné společnosti a každodenního života musí být na tento okamžik důkladně připravován. (Černíková et al., 2008, s. 209) V rámci postpenitenciární péče se setkáváme se souborem různých opatření, pomocí kterých by měla být završena náprava odsouzených. **Hlavním cílem postpenitenciární péče** je především adaptace bývalého vězně na život po propuštění z výkonu trestu, ale také jeho morální podpora. Měla by rovněž završit převýchovný proces, můžeme o ní tedy hovořit i jako o prevenci kriminality a jedním z prostředků této prevence. (Knápková a Tittlová, 2015, s. 117) Odsouzeným je poskytována především pomoc při zprostředkování pracovního zařazení, pomoc při hledání ubytování, poradenství a sociálně-výchovné působení v sociálně-právních záležitostech, finanční podpora ale také pomoc při začleňování do společnosti. (Štěrba, 2007, s. 117)

Postpenitenciární péče je v odborné literatuře často vymezována nejednotně, **setkáváme se především s trojím dělením:**

- a) v **užším smyslu** je poskytována na základě dobrovolnosti, ve formě sociální péče a sociální pomoci,
- b) v **širším slova** smyslu se odsouzeným osobám poskytuje nejen na základě dobrovolnosti, ale také formou povinného dohledu, tedy jakési kontroly. Zasahuje především tam, kde se můžeme setkat s vysokým rizikem opětovného selhání a to zejména v oblastech sociální adaptace a reintegrace do společnosti,
- c) v **nejširším smyslu** se jedná o sociální péči a pomoc, kterou poskytuje společnost formou dobrovolnosti, bezplatnosti a to všem pachatelům bez ohledu na druh trestné činnosti či délku trestu. Často je rozšiřována na tzv. ranou pomoc, která je poskytována již v přípravném řízení, tedy v prvním momentu, kdy došlo ke konfliktu se zákonem. (Černíková et al., 2008, s. 213)

Postpenitenciární péče doposud netvoří jednotný a dobře ucelený systém, zejména protože v mnoha případech absentuje její návaznost na vězeňství. Jedná se mnohdy o velmi složitou a namáhavou práci, která ve velkém množství případů přináší minimální efekt. (Mařádek, 2003, s. 59)

Služby postpenitenciární péče je možno v globálu považovat za velmi důležitou součást resocializace člověka. Je však důležité mít na paměti, že ne každý odsouzený má o tyto služby zájem a využije je. Postpenitenciární péče by měla začínat již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, zejména pak na jeho konci, kdy je potřeba usnadnit odsouzenému vstup do života na svobodě, což si blíže popíšeme v následujících kapitolách.

3.1 Kontinuální sociální péče

Kontinuální sociální péče je součástí sociální politiky, jedná se o sociální práci s pachateli trestných činů, která se orientuje zejména na **prevenci kriminality**. Systém kontinuální sociální péče vyžaduje nezbytnou spolupráci sociálních pracovníků Vězeňské služby zejména se sociálními kurátory. Samotná postpenitenciární péče je nedílnou součástí kontinuální sociální péče, kdy je jejím cílem práce s pachateli trestných činů a to ve všech fázích trestního řízení tak, aby byl co možná nejlépe připraven na život bez páchání trestné činnosti. (Kujevská, 2014, s. 37-40) V roce 1994 kontinuální sociální péče nahradila do té doby nedostačující následnou péči, která vyplývala z vládního usnesení č. 341/1994 v souvislosti s Programem prevence kriminality do roku 1996. Hlavním smyslem je stanovení vyšší kvality péče o

osoby, které byly propuštěny buď z vazby, nebo výkonu trestu odnětí svobody. (Hendrych, 2010 s. 24-25)

U pachatelů trestných činů je možné v rámci kontinuální sociální péče rozlišit:

- a) **penitenciární sociální péči**, vztahující se k procesu resocializace v rámci výkonu vazby a výkonu trestu, která je vykonávána sociálním pracovníkem Vězeňské služby,
- b) **raná pomoc a postpenitenciární péče**, která je vykonávána ve spolupráci se sociálním kurátorem u obviněných ve vazební věznici a dále u vězňů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. (Štěrba, 2007, s. 117)

Do oblasti kontinuální sociální péče spadá především **práce s rodinou klienta**, ale také vytváření podmínek pro jeho úspěšné zařazení do malých sociálních skupin, kterými jsou především rodina i pracovní kolektiv. Můžeme zde zařadit také **eliminaci a omezování vlivu sociálně patologických skupin**, působících na klienta. Velice důležitý aspekt tvoří **pomoc klientovi při zajišťování kontaktu s různými institucemi**, které jsou nezbytné v rámci zdravotní péče, ale i při řešení poskytování materiálního vybavení a v souvislosti s dalším jednáním s úřady, jinými slovy, pomáhá rozvíjet schopnost klienta v souvislosti se sociálními dovednostmi při vyřizování záležitostí spojenými s nejrůznějšími úřady. (Černíková, 2008, s. 215)

Kontinuální sociální péče je přínosnou z mnoha důvodů, zejména se jedná o usnadnění návratu jedince zpět do běžné společnosti. Tento druh péče by měl především umožnit řešení problémů odsouzeného ještě před propuštěním z výkonu trestu a předejít tím **tzv. krizi prvního dne** po propuštění z věznice zpět do civilního života. Dá se říci, že tak zvyšuje šance klienta úspěšně se vyrovnat s nároky společnosti v souvislosti se sociální reintegrací. Dalším předpokladem je snížení recidivy trestné činnosti, která je v současnosti značně vysoká. (Vacek, 1995, s. 2) Prostřednictvím kontinuální sociální péče jsou zaváděny **tzv. extramurální programy**, které pomohou zmírnit a zamezit pocit vzniku izolovanosti a sociálního vyloučení klientů. Jedná se zejména o aktivity, které jsou s odsouzenými prováděny vně věznice. (Davidová et al., 2010, s. 23)

Potřebnost systému sociální kontinuální péče je nezbytná, zejména svým přínosem v upevnování vztahů mezi odsouzeným a jeho blízkými. Tyto sociální vazby jsou po propuštění z odnětí svobody jedním z vůbec nejdůležitějších aspektů pro zvládnutí přechodu mezi věznicí a běžným životem. Je nezbytné odsouzeného dobře připravit na tento krok, na kterém

participuje celá řada subjektů, které si blíže specifikujeme v dalších podkapitolách této práce.

3.2 Hlavní subjekty postpenitenciární péče

V tom nejširším smyslu je možné sem zařadit jak státní, tak i nestátní subjekty, orgány, organizace a soukromé osoby, participující na postpenitenciární péči, jejich okruh je však poměrně široký. **Mezi státní subjekty je možné zařadit** například Probační a mediační službu České republiky, orgány sociálněprávní ochrany dětí, sociální kurátory, orgány obcí, státní a obecní zdravotnické zařízení atd. V nucené formě hovoříme zejména o subjektech, které zabezpečují výkon trestních sankcí po skončení trestu odnětí svobody. (Knápková a Tittlová, 2015, s. 120) **Mezi nestátní subjekty je možné zařadit** například nejrůznější občanské i církevní organizace a sdružení, jejichž cílem je pomáhat lidem po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Jejich činnost je možné rozlišit na pomoc materiální, které souvisí s ošacením a stravou, poradenství a v neposlední řadě komplexní sociální pomoc. Ta spočívá převážně v poskytnutí ubytování, osobní hygieny, případně i interaktivních programů, formou různých přednášek nebo v rámci organizace volnočasových aktivit. (Hendrych, 2010, s. 30)

V obecném smyslu systém postpenitenciární péče doposud **nefunguje příliš dokonale** a to zejména vzhledem k **nedostatečné spolupráci mezi jednotlivými subjekty**, které jsou v něm účastny. Jedná se především o spolupráci mezi sociálními pracovníky věznic a sociálními kurátory městských úřadů. Tato kritika je směřována hlavně k nadřazeným institucím, které nedostatečně koordinují jejich vzájemné metodické postupy. Velmi problematický je i fakt, že sociální kurátoři bývají často časově zaneprázdněni a zatěžováni jinými případy a tak nemají možnost věnovat propuštěným vězňům dostatečnou pozornost. Naopak je velice pozitivně vnímána činnost nestátních organizací, které se snaží zapojovat do pomoci lidem opouštějícím věznici, to však nemůže nahradit systematickou podporu a pomoc státu v této problematice. (Hendrych, 2010, s. 31) V této souvislosti se také vyjadřuje Netík (1997, s. 49), který uvádí, že „fungující systém postpenitenciárního působení kombinující dobrovolné a nucené zacházení, charitativní i státem podporovanou péči, představuje pro celou společnost nepochybně též ekonomický a polický přínos. **Snižuje tzv. náklady na zločinnost (costs of crime)**, které vzrůstající kriminalita vyhání do astronomické výše.“

3.2.1 Sociální pracovník Vězeňské služby

Sociální pracovník Vězeňské služby bývá mnohdy jedním z nejdůležitějších pojítek s životem za zdmi věznice. Spolupracuje se státními i nestátními subjekty postpenitenciární péče a rovněž se podílí na sestavování programu zacházení, jež je klíčovým nástrojem k resocializaci v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

Na trestnou činnost odsouzeného je možno pohlížet jako na jakési sociální selhání, kdy jedinec nerespektuje nebo nechce respektovat společenská pravidla a hodnoty. Svým působením ve věznici se sociální pracovník podílí především při pomoci odsouzenému najít cestu, jak si uspořádat sociální vztahy se svými nejbližšími, tak i se společenstvím, ve kterém žil. Žádoucím je především snaha o pozitivní postoj ke společnosti, k jejím normám, ale i k hodnotám. Cílem je zejména připravit odsouzeného na život za zdmi věznice tak, aby se v budoucnu zdržel trestné činnosti a nedošlo k regresivnímu sociálnímu vývoji jedince. (Štěrba, 2009, s. 118)

Sociální pracovník úzce spolupracuje se sociálním kurátorem a společenskými organizacemi, dále zprostředkovává první kontakt vězně se sociálním kurátorem a spolupracuje s rodinou odsouzeného. Pomáhá také při vytváření vhodných podmínek pro navázání pozitivních vztahů a sociálních kontaktů s různými zájmovými či charitativními organizacemi, zjišťuje informace, nezbytné pro zpracování sociální anamnézy a faktory, ovlivňující sociální vývoj odsouzeného. (Černíková et al., 2008, s. 220-221)

V souvislosti s přípravou odsouzeného na propuštění se sociální pracovník podílí zejména na:

- **zajištění příspěvku při propuštění**, kdy se jedná o finanční příspěvek až do výše 1 000 Kč, jež slouží zejména na pokrytí nezbytných potřeb, kterými jsou zejména cestovné do místa bydliště, stravné, popřípadě nocležné,
- **poskytnutí ošacení a obuvi**, zejména v případech, kdy odsouzený nemá žádné sociální a rodinné zázemí,
- **zajištění spojení do místa pobytu**, například dlouhodobě odsouzeným vězňům, kteří neznají způsob dopravy a kdy je věznice mnohdy vzdálená několik set kilometrů od místa bydliště,
- **zprostředkování kontaktu se sociálním kurátorem** a to na základě zájmu odsouzeného. (Kujevská, Dundrová, 2012)

3.2.2 Sociální kurátor

Práce sociálního kurátora je v současné době legislativně vymezena zejména v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu dále také v zákoně č. 111/2004 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Působnost sociálního kurátora je zejména v rámci obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Mimo přímou práci s osobami, které jsou ohroženy sociálním vyloučením, zajišťují koordinační činnosti v souvislosti se sociálními službami, určenými pro tuto cílovou skupinu. (Raszková a Hoferková, 2014, s. 115). Po výkonu trestu odnětí svobody není návštěva sociálního kurátora povinná, v minulosti spočívala práce sociálního kurátora v roli jakéhosi „státního dohledu“ nad vězni, jež byli podmíněně propuštěni, dnes tuto funkci převzala Probační a mediační služba. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, © 2017)

Mezi hlavní náplň práce sociálního kurátora v souvislosti s postpenitencijní péčí se jedná zejména o:

- **pomoc při zprostředkování bydlení**, kdy propuštění vězni často z mnoha důvodů mají zajištěné ubytování,
- **kontakt klienta s rodinou**, ať už v průběhu trestu odnětí svobody, kdy sociální kurátor pomáhá blízkým se zjištěním věznice, kde se odsouzený nachází, nebo při pomoci odsouzenému zprostředkovat kontakt s rodinou,
- **pomoc při hledání vhodného zaměstnání**, kdy se jedná zejména o informace o volných pracovních místech a úzkou spolupráci s příslušným úřadem práce,
- **zajištění dokladů**, kontrola jejich platnosti apod., zejména v případech, kdy odsouzený nemá buď žádné doklady totožnosti, nebo jsou neplatné,
- **dávky pomoci v hmotné nouzi**, nejčastěji klientům, kteří opouštějí výkon trestu, a může jim být poskytnuta finanční podpora do výše 1000 Kč,
- **zprostředkování kontaktů klientům**, například s poskytovateli sociálních služeb, ale také s rodinou,
- **pomoc s řešením dluhů**, zejména v případech, kdy odsouzeným hrozí exekuce, nebo již bylo zahájeno exekuční řízení,
- **doprovod klienta**, v případech, kdy se potýkají s problémy v oblasti komunikace při vyřizování osobních záležitostí, například na úřadech apod. (Davidová et al., 2010, s. 146)

3.2.3 Probační a mediační služba

Probační činnost obecně znamená dohled nad obviněným, obžalovaným či odsouzeným. Dohlíží na kontrolu výkonu podmíněného trestu neboli zkušební doby, zejména pak na kontrolu uložených povinností a omezení, ale také poskytuje individuální pomoc odsouzenému. V souvislosti s probací je také možno uložit pachatelům povinnost účastnit se nejrůznějších programů, jako je například léčba závislostí, zvýšení či doplnění pracovní kvalifikace, nebo účast v sociálně psychologickém výcviku nebo v terapeutických programech. (Hroncová, Kraus, 2006, s. 53)

V řešení aktuálních otázek českého vězeňství je participující i Probační a mediační služba ČR (dále jen PMS ČR) od roku 2002 a to ve spolupráci se státními i nestátními subjekty. Tato spolupráce je upravena v dokumentu, který nese název „Součinnost mezi VS ČR a PMS ČR v oblasti zajišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem“. Obě tyto služby spolupracují zejména v souvislosti s **přípravou odsouzeného na možné podmíněné propuštění** z výkonu trestu odnětí svobody, ale také při výkonu dohledu nad propuštěným. Tuto instituci nazýváme parole. (Mezi vězením a komunitou, 2008, s. 97) **Parole** je označení pro situaci, kdy je odsouzený propuštěn na svobodu a to za podmínky, že se po jeho propuštění podrobí konkrétním požadavkům, jinými slovy se tedy změni podoba výkonu trestu a to z trestu, který je vykonáván ve vězení na výkon trestu na svobodě. Odsouzenému je o podmíněné propuštění umožněno žádat, pokud vykonal minimálně polovinu trestu. V případě zvlášť nebezpečných recidivistů s uloženým výjimečným trestem tato doba činí dvě třetiny vykonaného trestu. (Matoušková, 2010, s. 103 - 104) Do doby, než soud rozhodne o podmíněném propuštění je spolupráce odsouzeného s PMS ČR založená na dobrovolnosti. V případě kladného rozhodnutí současně s vyslovením probačního dohledu se stává tato spolupráce nedobrovolnou. **Probační úředník poté provádí kontrolu plnění podmínek** stanoveného podmíněného propuštění, ta může být uložena v rozmezí jednoho až sedmi let. (Raszková, Hoferková, 2014, s. 135–136) Především pak v zájmu samotného odsouzeného, kterému bylo uloženo podmíněné propuštění na svobodu je, aby spolupracoval s probačním úředníkem. **Tato spolupráce spočívá zejména** v pravidelném informování pověřeného pracovníka PMS ČR o plnění uložených povinností tzv. probačního plánu. V případě, že se takto neděje, odsouzený riskuje, že negativní zpráva o jeho chování může být impulzem k návratu do věznice a vykonání zbytku trestu. (Matoulek, Sejkorová, 2011, s. 179)

3.2.4 Armáda spásy

Armáda spásy vznikla v 60. letech 19. století v Anglii, odkud se rozšířila do 53 zemí světa. Cílovou skupinou této organizace jsou nejrůznější marginální skupiny obyvatelstva, kterými jsou zejména lidé bez přístřeší, drogově závislí, ženy živící se prostitucí, propuštění vězni apod. (Černíková et al., 2008, s. 226) Svou podporu poskytuje zejména prostřednictvím morálního doprovázení a materiální podpory. Členové Armády spásy spolupracují s několika věznicemi, zejména v souvislosti s Vězeňskou duchovní péčí a v centru jejího zájmu jsou zejména duchovní programy, které jsou poskytovány odsouzeným. (Armáda spásy, © 2016)

Práce Armády spásy ve věznicích spočívá zejména v:

- zprostředkování kontaktu s rodinou odsouzeného,
- zajišťování další sociální služby, ať už v rámci Armády spásy nebo jiných organizací,
- osobám, propuštěným z výkonu trestu doporučuje či zajišťuje ubytování,
- poskytování podpory rodinným příslušníkům odsouzených. (Armáda spásy, © 2016)

V souvislosti s postpenitenciární péčí zabezpečuje Armáda spásy služby, kterými jsou zejména **ubytovny pro bezdomovce**, kde je poskytnuta strava, ubytování a osobní hygiena. Ale také zprostředkovává kontakt se sociálním pracovníkem. Platby za ubytování probíhají diferencovaně, v rámci možností klienta. **Denní střediska** jsou rozšířena o další služby, které jsou obdobné jako na ubytovnách, ale bez možnosti bydlení. Armáda spásy také realizuje programy, v rámci kterých je možno poskytovat **odbornou, ale i duchovní pomoc**, jedná se zejména o osoby trpící drogovou závislostí, osoby se zdravotním postižením apod. Členové Armády spásy také navštěvují odsouzené vězně s možností nabídky pomoci a podpory při řešení jejich životní situace. (Štěrba, 2009, s. 121)

3.3 Problémy osob navracených z výkonu trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody znamená pro člověka velkou zátěžovou situaci. Nejenže je umístěn do ohraničeného prostoru s jasně stanovenými pravidly, kde se očekává, že budou striktně dodržována, ale je také separován od okolního světa. V důsledku toho může dojít ke ztrátě sociálních vazeb, ale i pracovních návyků. V následující kapitole se budeme dále zabývat dopady, které výkon trestu odnětí svobody může na člověka mít.

Je možné předpokládat, že s délkou uvěznění vzrůstá vyšší pravděpodobnost selhání v různých sférách života, ať už hovoříme o stránce profesní, partnerské či o občanském životě. Je potřeba brát v potaz strukturu osobnosti vězněného ještě před nástupem do výkonu trestu

odnětí svobody, jinými slovy je potřeba přihlížet k jeho preinstitucionální biografii. (Blatníková, 2005, s. 18) Výkon trestu odnětí svobody může být zároveň chápán i jako jakási sociální izolace, není proto neobvyklé, že u propuštěných osob může nastat jakýsi šok z nárazu na realitu života na svobodě. Člověk opouštějící zdi věznice často prochází **tzv. adaptační fází**. Trvání tohoto období je velice individuální, není však delší než 2 roky a souvisí především s podmínkami, do kterých se propuštěný vrací. Jedná se zejména o sociální vztahy, ať už s rodinou či přáteli, ale také o pracovní zařazení. Úzce souvisí i s motivací jedince k životu bez trestné činnosti, protože právě v této fázi nejčastěji dochází k recidivě. (Netík et al., 1997, s. 48)

Pro odsouzeného znamená pobyt ve vězení jakési **sociální stigma**. Reakce společnosti na propuštěné vězně bývá ve velké většině případů velmi negativní a jen těžko si tito lidé získávají znovu důvěru. Laická veřejnost bývá přesvědčena, že si svou situaci zavinili vlastním přičiněním, proto si nezaslouží žádnou pomoc ani ohledy a tak se můžou snadno fixovat k nepříjemnému způsobu chování a pokračovat v páchání trestné činnosti. (Vágnerová, 2008, s. 826)

Jedním z nejčastějších problémů osob navracejících se z výkonu trestu odnětí svobody je jejich **vysoká míra zadluženosti**. Ta je ve většině případů důsledkem škod, které vznikly v souvislosti se spáchanou trestnou činností. Tato suma zároveň narůstá společně s náklady za pobyt ve věznici, což v celkovém výsledku činí částku, kterou odsouzený není schopen splatit. (Hendrych, 2010, s. 31)

Častým dopadem uvěznění je také fakt, že propuštěný člověk **přijde o sociální zázemí a nemá se tak kam vrátit**. Není neobvyklé, že se odsouzenému během výkonu trestu odnětí svobody rozpadne manželství, nebo jej rodina zavrhne a s tím také nepochybně souvisí i míra motivace k pozitivní změně. S touto problematikou se pojí také způsob komunikace s rodinou, která většinou probíhá prostřednictvím korespondence. Jen velmi malá část odsouzených si vztahy se svými blízkými během pobytu ve vězení zlepší, což je dáno především častým obviňováním a podezříváním. (Raszková, Hoferková, 2014, s. 92)

Mezi další negativní důsledky, které se objevují po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je nejčastěji zmiňována prizonizace, narušení osobnosti, snížení schopnosti v navazování vztahů s osobami opačného pohlaví, související například s případnou homosexualitou, přílišná fixace na známosti, které vznikly během pobytu ve vězení, problémy související

s oblastí motivace, postojů, samostatnosti, ale i schopnosti rozhodovat se. (Raszková, Hoferková, 2014, s. 88 – 89)

V poslední kapitole teoretické části této práce jsme se zabývali postpenitenciární péčí, která by v ideálním případě měla plynule navazovat na péči penitenciární, uskutečňující se již během výkonu trestu. Její součástí je také kontinuální sociální péče, která probíhá ještě v momentě, kdy je odsouzený ve věznici. Zaměřili jsme se na základní subjekty, které se na péči o propuštěné vězně podílí. V závěru kapitoly byly zmíněny nejčastější problémy, se kterými se osoby propuštěné z výkonu trestu potýkají. V druhé části této práce se zaměříme na výzkumné šetření, které probíhalo formou kvalitativního pojetí výzkumného šetření.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

V teoretické části této práce jsme nejprve vymezili termín resocializace a zaměřili jsme se také na její východiska, na typy odsouzených v tomto procesu, ale i na faktory, které vyvolávají delikventní chování a zapříčiňují též recidivu, která je v celkovém kontextu resocializačního procesu nežádoucí. Druhá kapitola pojednává o samotném výkonu trestu odnětí svobody, kde se odsouzený setkává s prvním resocializačním nástrojem – s programem zacházení. Ten s sebou ale také nese nejrůznější úskalí, která jej značně limitují. Uvedli jsme také, jakým způsobem může odsouzeného ovlivňovat vězeňské prostředí a jak probíhá příprava na život po propuštění z výkonu trestu. Poslední kapitola teoretické části se zaměřuje na další resocializační působení, které by mělo navazovat na penitenciární péči v průběhu výkonu trestu – na péči postpenitenciární. Uvedli jsme zejména hlavní subjekty, které v tomto procesu participují. Závěrem byly nastíněny nejčastější problémy osob, navracejících se z výkonu trestu odnětí svobody. Praktickou část této práce jsme se v co největší možné míře snažili propojit s teoretickými východisky.

Dosavadní výzkumná šetření související s programem zacházení byla uskutečňována v drtivé většině případů pouze prostřednictvím kvantitativní metodologie. Domníváme se, že toto pojetí výzkumu by nám nedovolovalo získat takové množství informací a především by nám neumožnilo zkoumat tuto problematiku z hlubší perspektivy. Dosavadní výzkumná šetření, která by se zaměřovala na resocializační programy jako na komplex, jehož hlavním cílem je reedukace a resocializace odsouzeného v návaznosti na postpenitenciární péči, která by měla přirozeně a plynule navazovat na resocializační působení, probíhající již ve výkonu trestu odnětí svobody nenacházíme. Výzkumný soubor tvoří opakovaně odsouzení vězni. Důvodem byla skutečnost, že právě tito odsouzení mají nejvíce zkušeností jak s různými typy věznic, tak i s programy zacházení, které se právě v jednotlivých věznicích mohou velmi lišit, ale také se službami postpenitenciární péče, které by odsouzeným měly dopomoci po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a navázat tak na resocializační programy probíhající během uvěznění.

4.1 Výzkumné cíle

V rámci výzkumné části této práce se budeme zabývat tím, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů. Zaměřujeme se na vězně, kteří byli opakovaně odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a momentálně jsou umístěni ve věznici s dozorem. **Za hlavní výzkumný cíl pokládáme:**

Zjistit, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů.

Na základě hlavního výzkumného cíle jsme stanovili také dílčí výzkumné cíle:

- Zjistit, jak vězni interpretují program zacházení ve vztahu k jeho přenositelnosti do běžného života.
- Zjistit, jaký vliv mají z pohledu vězňů služby postpenitenciární péče po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.
- Identifikovat důsledky, které má pro vězně opakovaný pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody.
- Analyzovat faktory, které vězně motivují k tomu, aby se v budoucnu zdrželi trestné činnosti.

4.2 Výzkumné otázky

S ohledem na stanovení výše uvedeného hlavního výzkumného cíle byly formulovány výzkumné otázky.

Za hlavní výzkumnou otázku pokládáme:

Jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů?

Na základě hlavní výzkumné otázky jsme stanovili také dílčí výzkumné otázky:

- Jak vězni interpretují program zacházení ve vztahu k jeho přenositelnosti do běžného života?
- Jaký vliv mají z pohledu vězňů služby postpenitenciární péče po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody?
- Jaké důsledky má pro vězně opakovaný pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody?
- Jaké faktory vězně motivují k tomu, aby se v budoucnu zdrželi trestné činnosti?

4.3 Strategie výzkumu

S ohledem na téma diplomové práce a na cíl zjistit, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů, jsme zvolili kvalitativní pojetí výzkumného šetření. Výzkum je zaměřen zejména na to, jak vnímají opakovaně odsouzení vězni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, resocializační programy ale i své opakované odsouzení, především tedy na jejich subjektivní pocity. Kvalitativní výzkum nám v tomto případě umožňuje zejména hlubší porozumění zkoumanému jevu a tím i širší vhled do daného výzkumného problému. V našem případě získáme prostor pro jeho zkoumání v přirozeném prostředí, kde se tento jev odehrává. Dostáváme se tak do přímého styku s respondenty. Mezi negativa kvalitativního výzkumu spatřujeme zejména jeho časovou náročnost, související se sběrem dat, jejich následnou transkripcí, která byla ztížena neumožněním věznice využít k rozhovorům záznamová zařízení. Rizikem je také možné zkreslení dat, která mohou být výzkumníkem subjektivně ovlivněna, proto jsme se snažili o co možná největší odstup a objektivitu. Jsme přesvědčení o tom, že při volbě kvantitativně orientovaného výzkumného šetření bychom nebyli schopni získat taková data, která by nám umožnila zjistit, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u opakovaně odsouzených vězňů.

4.4 Metoda sběru dat

V rámci výzkumného šetření byla zvolena metoda sběru dat formou polostrukturovaných rozhovorů. Pro získání dat bylo klíčovým sestavení konkrétních otázek, které pak lépe umožňovaly zkoumání námi stanoveného výzkumného problému. Otázky nebyly v průběhu rozhovoru striktně dodržovány, byly pokládány v závislosti na jeho vývoji a podle dané situace. Také byl brán ohled na psychické rozpoložení respondenta, u některých z nich, nebylo zpočátku snadné získat si důvěru a ochotu sdělit informace z oblasti osobního života či dětství.

4.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor je tvořen odsouzenými vězni, kteří momentálně vykonávají trest odnětí svobody ve věznici s dozorem pro odsouzené muže. Z důvodu zachování anonymity a etiky výzkumníka, budou dále uváděna fiktivní jména odsouzených a nikde nebude použit název věznice, kde výzkumné šetření probíhalo. Samotný výběr respondentů byl zvolen záměrně, tomuto kroku předcházela komunikace s generálním ředitelem dané věznice, kde bylo nejprve nezbytné zajistit schválení pro vstup do areálu. Výzkumný soubor je sestaven z osmi

vězňů, kteří byli již v minulosti opakovaně odsouzeni za spáchaný trestný čin k výkonu trestu odnětí svobody. Nebylo zde zahrnuto podmíněné odsouzení ani žádný z možných alternativních trestů.

Tabulka 1 Základní údaje o výzkumném souboru

Respondent	Počet odsouzení	Celková délka trestu	Druh trestné činnosti
František	4x	7 let	Násilná trestná činnost Majetková trestná činnost
Jiří	3x	7 let	Majetková trestná činnost
Tomáš	3x	5, 5 let	Majetková trestná činnost
Karel	2x	5 let	Majetková trestná činnost Zanedbání povinné výživy
Lukáš	6x	24 let	Násilná trestná činnost Majetková trestná činnost Maření úředního rozhodnutí
Pavel	3x	7 let	Majetková trestná činnost, maření úředního rozhodnutí, zanedbání povinné výživy
Petr	2x	3, 2 let	Majetková trestná činnost Zanedbání povinné výživy
Radim	2x	2, 1 let	Nedovolené řízení, Majetková trestná činnost

4.6 Realizace výzkumu

Před zahájením samotného výzkumu bylo nutné oslovit generálního ředitele konkrétní námi vybrané věznice, kvůli oficiálnímu souhlasu se vstupem do areálu. Bylo vybráno zařízení, jež je profilováno jako věznice s dozorem. Součástí námi předložené žádosti byl i popis s tématu diplomové práce a účel výzkumného šetření společně s konkrétními otázkami, které byly později použity u rozhovoru. Všichni respondenti byli o těchto otázkách předem informováni a obdrželi je také v tištěné podobě. Před samotným rozhovorem byli jednotlivě odvedeni do místnosti, kde měli prostor se k otázkám vyjádřit nejprve písemnou formou. Tento krok jsme učinili zejména z toho důvodu, že nám nebylo umožněno v průběhu rozhovorů použít žádné záznamové zařízení a tím vylo výzkumné šetření i značně ztíženo. Po vyjádření respondentů písemnou formou byly realizovány samotné rozhovory a jejich zaznamenávání bylo nutné zapisovat na papír.

Průběh rozhovoru nebyl nijak časově omezen a samotnými zaměstnanci Vězeňské služby nám byl dát dostatečný prostor k realizaci výzkumného šetření. Na respondenty nebyl kladen žádný tlak a bylo jim umožněno vyjadřovat se k jakémukoliv tématu v libovolném rozsahu.

Na začátku byli respondenti seznámeni s průběhem rozhovoru a byl pořízen písemný souhlas s požitím získaných dat v diplomové práci. Úvodní otázky jsme se snažili sestavit co možná nejvíce tak, aby odbouraly případné bariéry i nervozitu a zlepšily atmosféru. Celkový koncept otázek byl sestaven od nejobecnějších až po ty, které směřují více do hloubky, zejména pak do osobního života respondentů. Nebylo snadné si získat důvěru respondentů a někteří z nich, museli být i několikrát ujišťováni, že bude zachována jejich anonymita. Při rozhovorech s nimi musel být tedy kladen zvlášť vysoký zřetel na pořadí, ale i na formulaci otázek, tak aby byly pro respondenta co možná nejvíce srozumitelné. Rozhovor byl v jeho průběhu rozšiřován i doplňujícími otázkami, které nám pomohly jej rozvinout. Důvodem byla zejména míra otevřenosti u jednotlivých respondentů, která se výrazně lišila. Realizované rozhovory trvaly v průměru 1 hodinu.

5 ANALÝZA ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ

V následující kapitole se budeme dále zabývat analýzou dat, jež byla získána pomocí polostrukturovaných rozhovorů s opakovaně odsouzenými vězni. Metodou analýzy dat je pro účely našeho výzkumného šetření zvoleno otevřené kódování, kdy byly nejprve v textu barevně označeny jednotlivé kódy a následně pak vytvořeny i kategorie. Pro lepší přehled jsme vytvořili níže uvedené schéma.

Obrázek 1 *Schéma kategorií a kódů*

5.1 Jak to všechno začalo

V první kategorii jsou zahrnuty kódy, které se tematicky vážou na samotný počátek kriminální dráhy jednotlivých odsouzených. Jedná se především o motivy, vedoucí k trestné činnosti a s tím související porušování zákona. Ať už jimi označíme nedostatečnou výchovu, drogy či pouhý pocit nedotknutelnosti, všechny tyto cesty vedly jednoznačně za zdi věznic.

Kategorie obsahuje kódy: rodiče na lavici obžalovaných, drogy smyslem života, pocit nedotknutelnosti.

Rodiče na lavici obžalovaných

Osobnost člověka se zásadně formuje v dětství a samotná výchova může mít v budoucnu velký vliv na další vývoj člověka. Rodiče svým dětem předávají vzorce chování a zároveň nastavují určitá pravidla a hranice, které by měly respektovat. Děje se tak především prostřednictvím socializace, kdy také přijímáme jisté normy, se kterými bychom se měli ztotožnit a přijmout je za své.

V průběhu rozhovoru bylo zjištěno, že se výchova u jednotlivých respondentů velmi lišila a nemůžeme tak zcela jednoznačně označit nedostatečnou výchovu jako příčinu pozdější kriminální delikvence. U jednoho z respondentů se projevil vliv autoritářské výchovy, kdy rodiče uplatňovali spíše jakousi moc a výchova tak probíhala na základě odměn a trestů s uplatněním moci dospělého, tedy rodiče, což také dokládá výpověď Pavla. *„Já jsem měl dost přísnou výchovu, co se řeklo, to muselo být. Přišel jsem ze školy domů a musel jsem jít na fotbal, nebo psát úkoly. Kdyby to se mnou zkusili jinak, tak by to šlo, ale byli přísní, vůbec se s nimi nedalo bavit.“* Později také dodává, že určitý podíl viny nesou právě rodiče, kterým o sobě prostřednictvím porušování zákona pouze chtěl dát vědět. Lukáš se ke svému dětství a výchově vyjadřuje obdobně, kdy záporně hodnotí především vztah se svým nevlastním otcem. *„Já bych svoje dětství nikomu nepřál. Jako dítě jsem měl po finanční stránce všechno, ale byl jsem nevlastní dítě, měl jsem nevlastního otce a dost jsem to tím pádem schytával, no a pak jsem začal dělat bordel.“*

V konečné fázi však žádný z respondentů nepřipisuje absolutní vinu rodičům ani samotnému dětství, ale pouze sobě a své vlastní nezodpovědnosti. Naopak u dalších respondentů byly vztahy s rodiči a celková výchova hodnoceny velmi pozitivně a svou budoucí kriminální kariéru připisují jiným vlivům, jak dokládá například výpověď Tomáše. *„Rodiče se mi*

vždycky věnovali, já jsem měl super dětství, vůbec si nemám na co stěžovat, rodičema to nebylo, to spíš ta parta čorkařů, se kterou jsem se tahal.“

U Radima je dětství spatřováno, jako jedno z nešťastnějších období života, ačkoliv vyrůstal bez otce, částečně vychováván matkou i babičkou. *„S otcem jsem se viděl asi jenom třikrát v životě. Byl to alkoholik a byl dost agresivní, já jsem ho poznal až později. Když byla mamka těhotná, tak od něj odešla, nechtěla, abych s ním vyrůstal a měl takový příklad do života.“*

Drogy smyslem života

Drogová scéna se velmi úzce váže ke kriminalitě a není žádným překvapením zjištění, že respondenti mají ve většině případů velké zkušenosti v oblasti užívání návykových látek. Často se tak v průběhu rozhovorů shodují, že počátky vlastní kriminality se více než k rodinnému zázemí váží spíše k vrstevnickým skupinám a drogám. Zpočátku se jednalo spíše o experimentování a zvědavost, která později přerostla v závislost na pervitinu či heroinu. Drogy ovlivnily jak jejich chování a přístup k životu, tak i finanční stránku, což později vedlo k porušování zákona, v důsledku opatřování si prostředků na drogy a právě majetková trestná činnost se zdála jako nejjednodušší cesta, jak také uvádí Jiří: *„já jsem dost kradl, právě abych měl na drogy. Začal jsem brát drogy docela brzo, vlastně už ve třinácti, no a to předcházelo té trestné činnosti.“* Nejprve se jednalo spíše o drobné krádeže, které postupem času gradovaly i v loupežná přepadení a zvýšenou agresivitu.

Spouštěčem může být také určitá zátěžová situace v životě člověka, jako je například rozchod s partnerem, který podstatně ovlivnil Karla. Se situací se nedokázal vyrovnat jinak než za pomoci drog, které ho dočasně odváděly od problémů způsobených rozchodem s partnerkou kvůli její nevěře. *„Hlavně se to spustilo, když jsem byl po rozchodu, to jsem vyváděl největší blbosti. Já jsem normálně pracoval a vydělával peníze, ale začal jsem brát drogy, hlavně teda pervitin, to mi bylo 31 roků, no a pak už se to se mnou vezlo.“* Obdobně se vyjadřuje také Tomáš, který spatřuje počátek trestné činnosti primárně v momentě, kdy se začal stýkat s lidmi, kteří byli zapleteni v majetkové trestné činnosti a to právě proto, aby si opatřovali prostředky na drogy. Protože jeho finanční situace v důsledku braní drog nebyla dostačující, opakovaně se tak dopouštěl trestného činu krádeže, jak se sám později vyjádřil: *„začal jsem brát pervitin a někde bylo prostě potřeba brát na ty drogy peníze, tak jsem začal krást.“*

Někteří z respondentů byli na pervitinu či heroinu závislí dlouhá léta a tento životní styl si také vybral svou daň. Petr se nám v této souvislosti zmínil o následcích drog na jeho zdraví

a především paměti, která se začala zlepšovat teprve v momentě, kdy přestal brát drogy a to až v důsledku svého uvěznění. Jak jsme se již zmiňovali, dalším spouštěčem může být i vrstevnická skupina a jakési vzory, které si jedinec může vytvořit. Jiří uvádí, že jej v tomto směru podstatně ovlivnila jeho o mnoho let starší kamarádka, se kterou udržoval partnerský vztah už ve velmi mladém věku. Drogy začal brát již ve třinácti letech, spíše ze zvědavosti a brzy se také naučil, jak si na ně opatřovat finanční prostředky nelegální formou, i zde se jednalo o majetkovou trestnou činnost. Později v průběhu rozhovoru dodal, že se s již bývalou partnerkou nestýká, nemá o ní žádné informace a ani se ji po propuštění z výkonu trestu nebude snažit kontaktovat. Obdobně se také vyjadřuje František, který také považuje za počátek své kriminality především drogy a dále uvádí: *„prostě jsem asi v patnácti začal brát drogy. Chytil jsem se špatné party, takže oni byli takový ten spouštěč. Prostě přišli, měli nějaký fet, tak jsem si dal s něma a bavilo mě to.“* Zmíněný respondent pokračoval v užívání návykových látek a epizodickém páčání trestné činnosti až do svých třiceti let.

V pozadí motivace k užívání návykových látek je také možno shledávat jakousi znučenost, kterou někteří z respondentů pociťovali a která je také dovedla k drogové scéně a pozdějšímu páčání trestné činnosti. Jde také o absenci smysluplného trávení volného času, které v kombinaci s lákadly, jež nabízí pervitin a jiné návykové látky vedly přímo za zdi věznice, což dokládá také výpověď Karla, který dodává: *„já jsem byl často sám a nudil jsem se, a když byl člověk sám, tak vyváděl blbosti. Já jsem prostě přišel z práce domů, dal jsem si pervitin, pak jsem šel na pivo, pak zase domů, tam jsem se třeba díval chvíli na televizi a pak jsem šel zase zpátky na pivo.“*

Pocit nedotknutelnosti

V pozadí motivace k trestné činnosti je spatřován také jakýsi pocit nedotknutelnosti. Ten je spojován s nedomýšlením následků, které takový životní styl přináší. Tomáš například uvádí, že přestože měl stálou práci i bydlení, užívání drog a krádeže v něm mimo jiné vzbuzovaly i pocit rebelství a adrenalinu, který byl ovšem pouze dočasný. Později dodává: *„ze začátku mě to prostě bavilo, bylo to takové rebelství a hlavně adrenalin, ale celkově už toho bylo moc, prostě jsem si užíval už hodně.“* Radim přiznává, že se krádeží nedopouštěl, protože by neměl dostatek finančních prostředků, ale spíše pro vlastní pobavení a zahánění pocitu nudy všedního dne. Drobných krádeží, kterých se opakovaně dopouštěl, v něm vyvolávaly rovněž pocit adrenalinu, který posílil alkoholem a drogami. *„Když je člověk opilý nebo na drogách, tak si myslí, že může všechno.“*

5.2 Za katrem

Tato kategorie se vztahuje k momentu, kdy se pachatel za předchozí páchaní trestné činnosti ocitne za zdmi věznice, jedná se zejména o způsob volby aktivit. Setkáváme se zde také se subjektivními dojmy a pohledy na život ve věznici, ale také s jakýmsi hodnocením toho, co tento život odsouzeným přinesl a jak uvěznění ovlivnilo budoucí vztahy s rodinou a blízkými.

Kategorie obsahuje kódy: jak zabít čas, džungle, co mi vězení dalo, vztahy s rodinou.

Jak zabít čas

Trest odnětí svobody by neměl sloužit jen jako trest za provinění, kterého se odsouzený dopustil, ale měl by se zaměřovat především na nápravu pachatele. Jinými slovy by se neměl vázat pouze na represivní složku, ale na prevenci před případnou recidivou a zamezení návratu odsouzených zpět do věznice. Jedním z hlavních opatření je program zacházení, který zahrnuje specifické aktivity, jejichž cílem je zejména resocializace odsouzeného. O programu zacházení jsme se blíže zmiňovali v teoretické části této práce, můžeme jej také označit za jakousi náplň všedního dne.

Téměř všichni respondenti se souhlasně shodují, že aktivity v programu zacházení pro ně slouží spíše jako „lék na nudu“, ale větší přínos nespátřují, což také dokládá například výpověď Jiřího: *„je dobré, že tady ty aktivity jsou, vyplní vám to den, to je asi tak všechno.“* Život ve věznici se velmi liší od běžného života na svobodě a to především ve způsobu trávení volného času, k čemuž se vyjadřuje i František: *„venku je to úplně jiné, tady ty aktivity děláte jenom proto, že vám to vyplní čas a nesedíte na cele a nečumíte do stropu, nic víc.“*

Názory respondentů na program zacházení se spíše liší v jeho využitelnosti do běžného života. Nejsilnějším hnacím motorem je vlastní motivace ke zdokonalování se. V některých případech věznice umožňuje prostřednictvím vzdělávacích aktivit rozšíření znalostí, ale také zvýšení pracovní kvalifikace, nebo doplnění vzdělání. Této možnosti využil například Pavel, který jednotlivé aktivity hodnotí spíše pozitivně a dodává: *„já jsem si vlastně dodělával kuchaře tady ve věznici. Chodil jsem na hotelovku s maturou. Já jsem ten čas chtěl nějak vyplnit, tak jsem si dodělal školu, ani ne tak kvůli tomu papíru, ale když už jsem byl zavřený, tak jsem ten čas prostě chtěl vyplnit, ale kvůli papíru vlastně taky.“*

Z výpovědí respondentů je dále patrné, že velice oblíbenou a žádanou aktivitou je sport, který nejenže odsouzeného zabaví, ale také mu dává možnost jakéhosi vybití vzteku a agrese. Každá aktivita, která je v nabídce, bývá často limitována možnostmi věznice a to především v oblasti finanční ale také prostorové. V této konkrétní věznici je omezený prostor a z toho důvodu zde není například posilovna, kterou odsouzení velmi postrádají.

Džungle

Člověk odsouzený k trestu odnětí svobody je na základě pravomocného rozsudku poslán k jeho výkonu do konkrétní věznice s různým režimem. Jedinci může takové odsouzení způsobit velkou zátěžovou situaci, nejenže je zbaven svobody, ale někdy se i po dlouhá léta (v závislosti na délce trestu) pohybuje den za dnem ve stejném prostředí, kde potkává prakticky stejné tváře. Jedná se o totální instituci, kde je odsouzený zbaven osobní svobody a téměř vše probíhá pod dohledem zaměstnanců Vězeňské služby.

Během rozhovorů vyšlo najevo, že pobyt ve věznici má mimo povinnosti, stanovené zákonem a předpisy také jakási svá pravidla a normy chování mezi vězni. Radim se například zmiňuje o směnném obchodu, který ve věznici funguje. „*Ve věznici existuje výměnný obchod, třeba takové cigarety tady předčí hodnotu všeho. Někteří vězni si dokonce nechávají posílat od známých nebo od rodiny do vězení cigarety, i když nekouří, protože ví, že se s tím tady dobře kšeftuje. Bývá tady třeba i taková akce, že za tři ciga si můžete koupit třeba značkové tričko nebo snídani navíc.*“ Podobně odpovídá Pavel, který se o věznici vyjadřuje spíše jako o místě, které člověka více zkaží, než napraví. „*Tady se sejdou různí lidi a většinou je to spodina, nic neznají, jsou jednoduší a řeší jenom to, jak by něco počórovali a kde se sejdou, pak se nemůžete divit, že vás vězení spíš zkaží, než napraví.*“ Obdobná je také výpověď Radima, který dodává: „*na kriminále je nejhorší to, že se dostanete kolikrát i mezi mnohem horší lidi, než jste vy a spíš vám to může být na škodu.*“ Podle něj není problém se ve věznici domluvit na dalším páchání trestné činnosti a místo nápravy si spíše najít spolupachatele k porušování zákona po propuštění na svobodu. Problematika kázně se ve věznici dotýká také samotných aktivit v programu zacházení. Z důvodu bezpečnosti je věznice značně limitována v jejích nabídce. Karel postrádá aktivity, které by ho podle něj naplňovaly mnohem více než stávající nabídka. Jedná se zejména o rukodělné dílny, které zde v minulosti probíhaly. „*V minulosti se kvůli tomu stalo i pár incidentů. U vězňů se na pokojích třeba našly různé nůžky a tak, takže to asi z bezpečnostních důvodů zrušili.*“ Úlohou zaměstnanců Vězeňské služby je mimo jiné také dohled nad kázní a chováním odsouzených, jedním

z prostředků k jejich dodržování jsou například kázeňské odměny a tresty, otázkou však zůstává, do jaké míry je toto chování regulovatelné.

Co mi vězení dalo

Vězeňské prostředí může na každého člověka působit rozdílně, toto je ovlivněno nespočetným množstvím různých faktorů, jako je například psychický stav, vyzrálost či emoční inteligence. Názory respondentů se v tomto směru velmi liší. Někteří v pobytu za zdmi věznice spatřují jakási pozitiva, jiní spíše zápory.

Jednou ze složek programu zacházení jsou mimo jiné také pracovní aktivity. Odsouzení jsou povinni pracovat, umožňuje-li jim to jejich zdravotní stav. Za vykonanou práci je jim dále vyplácena mzda, ze které jsou hrazeny například náklady spojené s výkonem trestu, případně je z ní uspokojována vyživovací povinnost a podobně. Ve velkém množství případů se setkáváme také s odsouzenými, kteří si s sebou do výkonu trestu přinesou i dluhy, vyplývající buď z různých neuvážených úvěrů, ale také z případné škody, kterou v souvislosti se spáchaným trestným činem zavinili. Právě prostřednictvím pracovních aktivit mají možnost je alespoň částečně splácet, což také dokládá výpověď Radima: „*já si tady splácím dluhy a jsem v klidu, jsem rád, že tady mám tu práci, alespoň nevylezu ven s dluhama, teda jako vylezu, ale budou menší.*“ Dalším pozitivem, které je v souvislosti s výkonem trestu spatřováno, je abstinence. Ve věznici je velmi omezená možnost se k jakýmkoliv nelegálním drogám dostat, a tak jsou často „nuceni“ se svou závislostí nějakým způsobem bojovat. Radim se svěřil, že před nástupem do výkonu trestu užíval návykové látky pravidelně po dobu 12 let a přestal teprve ve věznici, kde nebyla možnost si drogy opatřit. „*Prostě jsem zjistil, že to jde i takhle a že je to lepší, teď jsem čistý už 21 měsíců. Přestal jsem až tady ve vězení, v tomhle mi to asi fakt prospělo, protože venku by bylo mnohem těžší přestat.*“ Obdobně odpovídá i podruhé odsouzený Karel, který dodává: „*v tom měl ten první trest velké pozitivum, dostal jsem se pryč od drog.*“ Naprosto opačný postoj však zastává František, který se k výkonu trestu odnětí svobody vyjadřuje se silnou negací a čas strávený za mřížemi považuje jako promarněný a bez jakéhokoliv efektu. „*Co bych si z tady jako měl vzít? Člověk to tady nějak přežije, pak vyleze ven a na všechno zapomene. Když vylezete z kriminálu, tak všechno, co se tady dělo, ti rádoby kamarádi, aktivity, tohle všechno úplně vymažete. Prostě vypnete a necháte to tady, nad tím nechcete dál přemýšlet, na co?*“ Petr se domnívá, že žádnou z aktivit, kterých se účastnil, nevyužije v běžném životě. Jednou z nich byl například kurz finanční gramotnosti, od kterého očekával, že se přiučí, jak hospodařit z penězi nebo kam se obrátit po výkonu trestu, ale namísto toho byla probírána politická situace ve světě, což považuje za

zbytečnost, o další aktivity se však nezajímá a jsou mu lhostejné. I Karel se spíše přiklání k názoru, že aktivity v programu zacházení mu do běžné života žádný přínos nedaly a jakmile opustil věznici, nikdy se jim dál nevěnoval. Z rozhovorů také vyplynulo, že respondenti si spíše vybírají takové aktivity, které jim nějakým způsobem „zpříjemní“ pobyt ve věznici a na tuto dobu je zabaví, než na základě hodnot či osobního rozvoje.

Vztahy s rodinou

Výkon trestu odnětí svobody nemá dopad pouze na pachatele, ale také na nejbližší okolí, se kterým se odsouzený stýkal, zejména na rodinu. Vztahy s rodinou se pod nátlakem vzniklým uvězněním změnily i u respondentů, u některých zásadně a u některých jen nepatrně. Reakce na uvěznění se ze strany rodiny u jednotlivých odsouzených výrazně liší.

Podle Karla zůstaly vztahy s matkou stejné jako před nástupem do věznice. *„Ona mi nic nevyčítá, když mě zase zavřeli, tak mi máti jenom řekla, že jsem starý vůl, že už bych měl dostat rozum a tím to končí.“* Rodina jej příliš nenavštěvuje, ale důvodem je spíše to, že byl umístěn do věznice, která je daleko od místa jeho bydliště, takže veškerá komunikace probíhá na základě osobní korespondence. Na podobné úrovni jsou i Františkovy vztahy, i zde se výrazně nezměnily. *„Doma se celkem nic nezměnilo, když mě zavřeli poprvé, tak to bylo spíš ty, ty, ty, měl by ses polepšit a nedělat bordel, ale teď mávnou rukou a zasmějou se tomu.“* Po svém propuštění se chystá vrátit domů zpět ke svým rodičům, kde bydlel i před uvězněním a jak se sám vyjádřil, spoléhá na to, že mu rodiče pomohou stejně, jako v předchozích případech, přestože respondent si nyní odpykává již čtvrtý trest. U Tomáše se vztahy s matkou změnily zásadně, avšak k lepšímu, jak dokládá i jeho výpověď: *„máma se mi víc věnuje, říkáme si mnohem víc věcí, Hodně si píšeme a myslím, že je to super, celkově se to změnilo, hlavně v té péči a chování.“* Podobně je tomu i Radima, kdy se s ním rodina začala po odsouzení více stýkat a celkově se zlepšila jak komunikace, tak se i posílila vzájemná důvěra. Na odsouzení Lukáše rodina reagovala zcela opačně, respondent si uvědomuje, že je potřeba hodně věcí urovnat ještě před propuštěním z výkonu trestu. Téměř jej nenavštěvovali, což byla i jedna z překážek, jak pošramocené vztahy urovnat. I zde bylo důvodem jeho umístění do věznice, která byla od místa bydliště vzdálená stovky kilometrů. Nyní byl umístěn do věznice, která je mnohem blíže a tak má lepší možnost s rodinou komunikovat prostřednictvím osobního setkání. Pavel přiznává, že i jeho odsouzení mělo velmi negativní dopad zejména na vztahy s rodiči. Respondent si nyní odpykává již třetí trest. *„Když mě zavřeli poprvé, tak byla máma nešťastná. Pak mě zavřeli podruhé a přestala se se mnou bavit, ale nakonec přišla a řekla mi, že pokud mě zase zavřou, tak už nepříjde a odepíše mě.“*

No a zavřeli mě. “ Matka se s odsouzeným skutečně přestala stýkat a přerušila veškeré kontakty, přestože se s ní syn snažil spojit.

5.3 Mezi vězením a svobodou

V této kategorii se zaměříme především na časové období mezi propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody a opětovným návratem zpět do věznice.

Kategorie obsahuje kódy: almužna na cestu, bez práce nejsou koláče, pomoc nepotřebuji, stejně jsem vám ukradený.

Almužna na cestu

Moment propuštění z výkonu trestu je pro odsouzené mnohdy očekávaným dnem, ale zároveň je to i doba, kdy je nutné si položit zásadní otázky, které souvisejí se zajištěním bydlení a uspokojení základních potřeb. Při odchodu z věznice je možné odsouzenému na jeho žádost poskytnout finanční pomoc ve výši až tisíc korun. Tato částka by měla sloužit především pro dopravu do místa bydliště a na koupi věcí nejnnutnější potřeby. Odsouzení se však shodují na tom, že tato částka je ve většině případů spíše zneužívána a propuštěným vězňům slouží především na to, aby si za ni mohli obstarat alkohol a drogy. Z výpovědí rovněž vyplynulo, že tisícikoruna je příliš nízká částka na to, aby propuštěným vězňům mohla jakkoliv pomoci a to je také jeden z důvodů, proč jim chybí motivace a peníze nerozvážně utratí. To dosvědčuje například i výrok Petra: *„dostal jsem tisícovku, když jsem vylezl z vězení, ale to vám nijak nepomůže, za to si každý koupí akorát chlast nebo dávku.“* Tomáš vypovídá, že již předem věděl, že si za obdržené peníze opatří drogy a vynahradí si tak léta za mřížemi. Tato částka mu tedy pomohla obstarat si pervitin ihned po propuštění z výkonu trestu.

Lukáš uvádí, že vůbec nejtěžší pro něj po propuštění z vězení bylo přežít. Jakmile se ocitl na svobodě, neměl zajištěno žádné zaměstnání. V průběhu výkonu trestu mu byla navíc diagnostikována rakovina a tak nebyl schopný pracovat. Odsouzení již předem ví, že částka je nedostačující na to, aby si zajistili jakékoliv živobytí, spojené s bydlením a tak volí pro ně nejjednodušší cestu, která je ale bohužel dovede zpět do věznice. *„Víte, co si za tu tisícovku koupí? Drogy a chlast. Když vás pustí z vězení, tisícovka je vám k ničemu. Já bych to řešil třeba tak, že by jim měli nechat jednu nebo dvě výplaty, aby se o sebe mohli nějak postarat, jinak je to úplně k ničemu.“*

Bez práce nejsou koláče

Člověk, propuštěný z výkonu trestu odnětí svobody si sebou z věznice mimo jiné odnese také jakousi nálepkou trestance. Je pro něj mnohem těžší najít si práci a obstarat si tak řádný život bez další trestné činnosti a následného opakovaného odsouzení. Jedním z nejtěžších úkolů je tedy spatřován v nalezení nového zaměstnání, které by odsouzeným zajistilo stálý příjem a tudíž i prostředky na úhradu běžných nákladů. V případě, že se propuštěnému podaří zaměstnání najít je pro něj i tak velmi těžké přečkat období mezi nástupem do práce a datem výplaty mzdy, kdy má k dispozici jen zmíněnou částku tisíc korun, kterou obdržel při propuštění na výstupním oddělení.

Podle Pavla jsou právě finance jeden z největších problémů, kterému většina propuštěných čelí. Poukazuje rovněž na nefunkčnost služeb postpenitenciární péče a jeho kritika je namířena také především na absenci jakékoliv přípravy na propuštění již během pobytu ve věznici, což dokládá i jeho výpověď: *„peníze jsou fakt problém. Jak jsem říkal, ty služby nefungují, měly by vám pomoci najít práci, to v první řadě. Měly by vám pomáhat během trestu i po něm. Když vylezete z vězení, dopadá to tak, že já nakonec prosím o tu práci a nikdo vám ji nedá, protože jste trestanec. Já prostě nic nemám, chci pracovat, ale práce je dneska za odměnu, tak to chodí.“* Zmíněný respondent byl do věznice umístěn již ve věku blízkému mladistvým a tak neměl možnost získat alespoň nějakou praxi v souvislosti se zaměstnáním. Tuto praxi by například mohl čerpat v průběhu trestu v nějaké z továren v okolí věznice, ale problémem podle něj je znovu skutečnost, že tato pracoviště nemají o trestané osoby zájem. Problematika nezaměstnaných vězňů se velmi úzce váže i k samotné návratnosti pachatelů zpět do věznice. Aby si zajistili finanční prostředky, uchylují se opakovaně k páchání trestné činnosti, což dokládá i výpověď Karla: *„nejtěžší je asi najít si zaměstnání. To je podle mě problém každého propuštěného, dneska chtějí skoro všude výpis z trestního rejstříku a jak vidí, že jste seděla, tak vás prostě nechtějí. Těm lidem nezbyvá, než se vrátit k čorkám a pak zase do krimu, to je prostě začarovaný kruh.“*

Podobnou výpověď uvedl také Radim, který se v momentě, kdy hledal neúspěšně práci, dopustil opakovaně majetkové trestné činnosti, konkrétně loupeží v rodinném domě. Lukáš spíše kritizuje spíše systém trestní justice. Podle něj jsou do věznice posíláni odsouzení v mladém věku za relativně malé prohřešky. *„Já tady sedím a dívám se na to, jak malý kluky zavírají za stovkové položky, jediný důsledek jaký tohle má, není jejich náprava, ale zničí jim to život. Se zápisem v trestním rejstříku si už práci jen těžko hledají, a to nemluví o nákladech za vězení v porovnání s tím, co ukradli, to jsou směšné částky.“* Respondent v této

souvislosti dále poukazuje především na fakt, že náklady na věznění těchto odsouzených ve většině případů dosahují mnohdy vyšších částek, než byla hodnota věcí, které tito pachatelé odcizili.

Pomoc nepotřebuji

V České republice existují specializované služby, které se zaměřují na pomoc propuštěným vězňům, jedná se jak o státní, tak i nestátní služby. Měly by především pomoci v případech, kdy se propuštěný ocitne na svobodě a neví si rady, jak dál naložit se svým životem. Velkou roli zde hrají již zmíněné potíže s hledáním zaměstnání, finanční problémy, drogová závislost či narušené vztahy s rodinou.

V průběhu rozhovorů se respondenti ve všech případech shodují, že v budoucnu nemají v plánu žádnou z těchto služeb vyhledat. Ve většině případů je v minulosti již vyhledali a to především po prvním propuštění z výkonu trestu, avšak po této zkušenosti nemají v plánu služeb nadále využívat. Petr uznává, že služby postpenitenciární péče možná někomu pomohou, nikoliv však v jeho případě, je přesvědčen, že svou situaci zvládne i bez pomoci, důvod je jednoduchý: *„protože jsem tam zkoušel jít a nic mi to nedalo. Prostě vám tam neřeknou nic, co by vás mělo spasit. Já jsem vždycky vzal od kurátorky tu tisícovku a víc jsem neřešil.“* Podobně se vyjadřuje i Karel: *„na Probační mi akorát řekli, co mám dělat a kam mám jít, to bylo vlastně po prvním trestu. Teď už tam určitě nepůjdu, nemyslím, že mi to nějak pomohlo.“* Motivací pro návštěvu Probační a mediační služby pro něj bylo jen to, že sídlila u jeho domu, sám uznává, že by ji jinak nenavštívil. Dalším důvodem, proč se chce této pomoci vyhnout je přílišné papírování a zbytečné běhání po úřadech. Podle Pavla by tyto služby měly být zahrnuty již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody a dále dodává: *„podle mě jsou úplně k ničemu, mělo by to fungovat už ve vězení, ale ti lidi tady jenom celý den sedí a nic nedělají.“* Informace, jsou vězňům předávány zejména prostřednictvím informačních letáků a brožurek na chodbách věznic. Problematika služeb postpenitenciární péče se také váže k samotnému prostředí, ve kterém probíhají. Někteří respondenti uvádějí jako důvod, proč tyto služby nevyhledávají a považují je za zbytečné právě fakt, že zde opět přichází do kontaktu s lidmi s trestní minulostí. Podle Františka je systém postpenitenciární péče uměle vytvořeným a propuštěnými vězni je pouze zneužíván, žádný přínos v nich nespátřuje. *„Ti vězni toho akorát zneužívají, vezmou litr a jdou si sehnat fet. A ubytování, ty domy na půli cesty a tak, vždyť je to plné fetáků. Tam spolu můžou akorát tak vesele fetovat dál a vymýšlet, kde vzít na další dávku, je to celé uměle vytvořené a není to vůbec k ničemu.“* Velmi podobně se vyjadřuje také Lukáš. Podle něj tyto služby pouze soustřeďují osoby s trestní minulostí a

další bývalé vězně. Sám uznává, že těchto služeb využil pouze jednou a při této návštěvě se setkal se svými spoluvězni, které znal z výkonu trestu. Další využití pomoci, které nabízejí, razantně odmítá, což vyplývá i z jeho výpovědi: „*protože to člověka řadí zpět mezi lidi z vězení a to nepřinese nikdy nic dobrého.*“ Podle něj jsou tyto služby nadhodnocovány, řeší pouze dočasné problémy a zásadní překážku v jejich funkčnosti vidí právě prostředí. „*Hlavní problém je v tom prostředí, které se kolem toho vytvoří, když jsem tam šel, půlku lidí jsem znal z krimu, je to jako skluzavka.*“

Stejně jsem vám ukradený

Resocializační programy, ať již hovoříme o těch, které jsou zařazeny v rámci penitenciární či postpenitenciární péče, by měly vést zejména odborní zaměstnanci. Mnohdy je také důležitá motivace samotných vězňů ke změně jejich postojů s cílem zamezit recidivě a snížit tak četnost opakovaných odsouzení. V průběhu rozhovorů se setkáváme také s negativními zkušenostmi se zaměstnanci, kteří se podílí na chodu jednotlivých aktivit v programu zacházení.

Pavel pociťuje jakousi neochotu a nezájem ze strany zaměstnanců Vězeňské služby v průběhu výkonu trestu, což považuje za velmi demotivující. „*Já bych vyměnil hlavně lidi, kteří ty aktivity vedou, aby šlo vidět, že to chtějí dělat. Na některých jde vyloženě vidět, že to nechtějí dělat. Pak tam chodíte taky s odporem, když to vidíte a hlavně to z nich jde cítit, to vás fakt nebaví.*“ Radim se obdobně také vyjadřuje k službám postpenitenciární péče, v rámci kterých by změnil především přístup zaměstnanců a nabídku možností, které jsou pro propuštěné vězně v rámci jejich možností reálné, jak sám dále vypovídá: „*Oni vám jenom řeknou to, co mají napsané někde v brožurkách, ale do života je vám to k ničemu.*“ Důležitým faktorem je rovněž schopnost empatie a ochota. Ochota pomoci ze strany zaměstnanců, kteří participují na resocializačních programech, je velmi zásadní. Především je však důležitá jak vlastní motivace, tak i motivace jedince, ke kterému jsou tyto programy směřovány.

5.4 Tak mě tady zase máte

Další kategorie se tematicky vztahuje k momentu, kdy byli respondenti znovu umístěni do výkonu trestu odnětí svobody. Zabývá se příčinami, které je dovedly zpět za zdi věznice, zkušenostmi, které si odnesli z pobytu v jiných věznicích, ale také tím, jak se postupem času mění jejich přemýšlení nad budoucím smyslem života na svobodě.

Kategorie obsahuje kódy: začarovaný kruh, není vězení jako vězení, komu to můžu říct

Začarovaný kruh

Jedním z nejzásadnějších problémů, se kterými se české vězeňství potýká, je vysoká míra recidivy a návratnosti do věznic. Tato problematika je úzce spojena s přeplněností věznic a můžeme ji považovat také za jakési selhání resocializačních programů, které pravděpodobně nespĺnily svůj účel. Důvody opakování trestné činnosti a znovuodsouzení spatřují respondenti ve většině případů v návratu do života, který vedli před uvězněním, zejména pak v návratu ke stejné skupině lidí, se kterými se stýkali i v minulosti.

Tomáš, který si odpykává již třetí trest, se při předešlém odsouzení dokonce odstěhoval do jiného města, aby zamezil kontaktu se známými, kteří jsou spojováni s drogami a majetkovou trestnou činností. Tento krok však bohužel ztroskotál i v tomto případě, jak dokazuje jeho výpověď: „*zkusil jsem se odstěhovat, ale nepomohlo to, našel jsem si podobnou bandu, akorát v jiném městě, takže stěhování nic nevyřeší, ti lidi si vás vždycky najdou a je jedno, kde jste.*“ Podobná je také výpověď Jiřího, který se do věznice vrátil již potřetí právě kvůli drogové závislosti. „*U mě to fungovalo třeba tak, že i když jsem neměl prachy na drogy, tak kamarádi, ti pracující, vás vždycky založili, vy jim to pak nějak oplatíte. Jak říkám, tu cestu si najdete vždycky, když chcete.*“ Stejně tak i Petr se vrátil do vězení z velmi podobného důvodu, kdy po propuštění z předchozích trestů znovu vyhledat své přátele, a tím si i zajistil další odsouzení. „*Dělal jsem bordel, stýkal jsem s lidma, kteří byli zapleteni do drog, krádeží, vloupaček a tak. Já si myslím, že se fakt stačí vyhýbat těm lidem.*“ Zároveň se domnívá, že návrat ke kriminální kariéře je spojen také s osobností člověka a záleží podle něj na každém, jakou cestu si vybere. Radim se znovu vyjadřuje k problematice zaměstnávání bývalých vězňů. V momentě, kdy se vrátil na svobodu, setkal se s opakovanými nezdary při hledání nového zaměstnání a tak se znovu uchýlil k protiprávnímu jednání, jak dokládá i jeho výpověď: „*nemohl jsem si na svobodě najít práci, proto jsem vykrádl ten barák.*“

Není vězení jako vězení

V souvislosti s pravomocným rozsudkem soud také rozhoduje o umístění odsouzeného do konkrétní věznice. Měl by brát v úvahu jak místo trvalého bydliště odsouzeného, tak i kapacitu věznice. Jednotliví respondenti byli umístěni již v mnoha věznicích a tak se dá předpokládat, že jejich zkušenosti s chodem a organizací jsou poměrně vysoké. Záleží na konkrétním zařízení, zejména pak, jakým způsobem je zde nastaven program zacházení, kdy nabídka aktivit vychází z možností dané věznice.

V průběhu rozhovorů však vyplynulo, že rozdíly jsou spatřovány také v přístupu zaměstnanců Vězeňské služby, kde se respondenti setkávají jak s nechotou a nezájmem, tak i se vstřícností a podporou, což dokládá například výpověď Františka: *„tak hlavní rozdíl je v přístupu zaměstnanců, takový ten lidský přístup. Někde, když jdete za vychovatelem, že něco potřebujete, tak vám práskne před nosema, ať neotravujete.“* Momentálně je umístěn ve věznici, kde se setkal s pravým opakem a především lidštvějším přístupem ze strany zaměstnanců. S negativním přístupem a především nezájmem se potýkal i Jiří. V předchozí věznici se do programu zacházení ani jiných resocializačních aktivit příliš nezapojoval a motivace ze strany zaměstnanců byla nulová, tím pádem se snížila i možnost jakékoliv nápravy. *„Ve věznici, kde jsem byl předtím, tam se o vás vůbec nezajímají. Vychovatelům jste úplně ukradená, kolikrát jsem tam zažil, že si třeba vězni rozdělali oheň na pokojích, uprostřed pokoje. Nikdo se vám nevěnoval, byl jsem tam čtrnáct měsíců a vychovatel mi po těch čtrnácti měsících řekl, když jsem odcházel, že mě vidí poprvé v životě.“* Tento čas byl vyplněn zejména sledováním televize, což podle odsouzeného pouze trest prodlužovalo a dělalo mu problém se adaptovat na podmínky této věznice. Umístění do výkonu trestu odnětí svobody také závisí na závažnosti spáchaného trestného činu. Lukáš poukazuje na jeho nesmyslné zařazení do nejvyššího typu věznice, tedy se zvýšenou ostrahou. *„Poslali mě tam za řidičák, přijde vám to v pořádku? Na cele jsem seděl s chlapem, co měl výjimečný trest, seděl tam za vraždu. To už je něco špatně, když vás posadí k člověku, který evidentně není psychicky normální, nemyslíte? Jak se máte napravit?“* V některých věznicích jsou aktivity v programu zacházení vedeny samotnými odsouzenými, v této konkrétní věznici však zdánlivě dobrý nápad vede k tomu, že se odsouzení vzájemně na aktivity zapisují, aniž by se jich skutečně účastnili, jak dokládá i výpověď Františka: *„někde třeba ty aktivity vedou vězni, jinde zaměstnanci. Když to vedou vězni, tak to třeba funguje tak, že dojdete na aktivitu, oni vás zapíšou, vy máte účast a jdete si po svých.“* Sám však uznává, že lepší, když se aktivity konají řádně, kvůli vyplnění času stráveném ve vězení.

Komu to můžu říct

S opakovaným odsouzením přichází i další potíže v osobním životě a mnohdy se tím problémy odsouzených spíše prohlubují. Vzniká obava z „nového“ života na svobodě, zhoršují se vztahy s rodinou, nebo rostou dluhy, které odsouzení často nejsou schopni splácet. Z toho důvodu je také důležitá psychická podpora.

Někteří respondenti se v této souvislosti vyjadřují právě k absenci člověka, kterému by se s palčivou životní situací mohli svěřit, což dokládá i výpověď Petra: *„já bych ale spíš uvítal nějakou terapeutickou komunitu, abych si s někým mohl promluvit a svěřit se, ale to tady asi nikdy nebude.“* Jak jsme se již zmiňovali i v teoretické části, spousta vězňů má nějaké zkušenosti s návykovými látkami, i Radim pocítuje potřebu svěřit se někomu dalšímu například v rámci komunity, která by byla zaměřena na setkávání drogově závislých.

5.5 Býti lepším člověkem

Tématem poslední kategorie je spíše rekapitulace svého dosavadního života a důsledků, které výkon trestu odnětí svobody nesporně má. Jedná se zejména o ztráty, které odsouzení následkem svého uvěznění utrpěli, ale také o události, o které po tuto dobu přišli.

Kategorie obsahuje kódy: co mi vězení vzalo, tolik se toho změnilo, snad mi neujel vlak, rodina smyslem života.

Co mi vězení vzalo

Umístěním do výkonu trestu je odsouzený zbaven nejen svobody, ale ztrácí i mnoho dalšího, zejména pokud se jedná o opakovaná odsouzení. Při sečtení celkové délky trestu se většinou jedná o velkou část života strávenou za zdmi věznice. Jak jsme se zmiňovali také v teoretické části této práce odsouzení má také velký vliv na rodinu a blízké, především pak na vzájemné vztahy.

Pavel přiznává, že díky své kriminální dráze, na kterou se vydal již v mladém věku, který by se dal označit za věk blízký mladistvému, přišel o domov a rodinu. Opakovaná odsouzení v tomto případě měla zásadní vliv na vztah s jeho matkou, která se synem přestala komunikovat, jak dokládá i jeho výpověď: *„vězení mi posralo vztahy s rodinou, máma se mnou nemluví a těžko seženu práci, co vám mám říct? Uvědomuju si, že jsem to posral, teď už jo.“* Lukáš se svěřuje, že také jemu vězení vzalo rodinu. Před svým prvním odsouzením měl manželku a dvě děti, kdy manželka jeho opakovaná odsouzení psychicky neunesla a oporu

hledala u nevlastního bratra svého manžela. Nevěra měla však daleko vážnější následky, které vedly nejen k rozvodu partnerů, ale také k manželčině pomstě, která rozvod odmítala. „*Když jsem vylezl z vězení, tak jsem se dozvěděl, co se stalo a odešel jsem od ní. Ona se na oplátku pokusila zabít moje děti. Chtěla se mi pomstít skrze to, co pro mě bylo nejcitlivější, věděla, že tohle by mě zasáhlo úplně nejvíce*“. V době, kdy ještě neměl odsouzený žádnou trestní minulost, se zdálo jejich manželství harmonické a manželka svou roli matky vykonávala bez jakýchkoliv známek agrese, odsouzený dále dodává: „*dostala tři roky za to, že svázala děcka do kozelce pod bojlerem a lila na ně horkou vodu. Udělala to z pomsty, že se k ní nechci vrátit*.“

Za ztráty, které odsouzení utrpěli, můžeme také označit i určité psychické změny v myšlení člověka. Vězeňské prostředí má na každého jedince různý vliv a není neobvyklé, že ve výkonu trestu získají nové vzorce chování či již zmiňované psychické změny. Jiří vypovídá, že mu vězení vzalo jakousi důvěru v člověka, což do určité míry není pozitivním faktorem, odsouzený v této souvislosti dodává: „*myslím si, že na mě vězení do budoucna bude mít velký vliv, hlavně protože jsem byl dřív dost důvěřivý i k lidem tady v kriminále, ale teď už těm lidem nevěřím. Nevěřím už nikomu. Další věc je, že čím více času tady trávíte, tím méně jste lítostivá*“

Tolik se toho změnilo

Ačkoliv se může zdát, že se za dobu, kterou odsouzení strávili za zdmi věznice, tolik nezměnilo, opak je pravdou. Čas na svobodě a výkon trestu plynou jinak, což je také způsobeno tím, že každý den za mřížemi se podobá tomu předchozímu. Je to také chvíle, kdy má odsouzený prostor pro přemýšlení nad svým životem a nad změnami, které se udály za dobu, kdy si odpykávali svůj trest.

K tomu se vyjadřuje i Jiří, který dodává: „*jste zavřená ve vězení, tady je to pořád stejné, den za dnem, ale venku se toho za tu dobu hodně změní, přijdete o spoustu okamžiků, které jsou v životě důležité. Vylezete ven a všechno je jinak*.“ Dokládá to také sdělení Karla: „*no, hlavně jsem zestárl, uteklo mi hodně času a lidi okolo mě se změnili, stalo se hodně věcí za dobu, co jsem byl tady*.“ Délka doby, na kterou byl pachatel odsouzen, se zpočátku nemusí zdát, jako dlouhá, ale pokud vezmeme v potaz skutečnost, že se jedná o opakovaně odsouzené vězně, celkový součet délky všech trestů činí mnohdy i desítky let.

Snad mi neujel vlak

Kromě změn, které nastaly během doby výkonu trestu na svobodě, se také prohloubil pocit jakéhosi promrhaného času, který uplynul společně s délkami všech předchozích trestů. Odsouzení si začali uvědomovat, že čas, který věnovali porušování zákona a později nesli za své prohřešky následky, si vybral svou daň i v budoucím životě. Během rozhovorů se setkáváme s jakýmsi uvědoměním ze strany odsouzených, že nejen propásli čas s nejbližšími a přišli tak o různé životní milníky, tak i litují toho, že sami zatím nic nevybudovali, právě na úkor trestů. Toto tvrzení můžeme podložit například výpovědí Tomáše, který dodává: *„mě ty drogy a vězení úplně vymazalo mozek, jsem prostě zbržděný. Jsem zaostalý a hlavně tím, že nemám ještě rodinu, jsem bez holky, chybí mi sex a tak.“* Velmi podobně vypovídá i Petr: *„já jsem se strašně zasekal. Čas, který jsem tady zabil, už mi nikdo nevrátí. Dávno jsem měl mít rodinu a nemám nic.“* Lukáš si hodnotu času, kterou promrhal ve výkonu trestu, začal uvědomovat až v důsledku těžké nemoci, kdy mu byla diagnostikována rakovina. Jeho přáním je především urovnat si vztahy s rodinou a zabezpečit své děti, které jsou momentálně v péči babičky, dodává: *„já už neplánuju nic dělat, musím se v první řadě postarat o svoje děti, to je nejdůležitější. Víím, že už tady dlouho kvůli rakovině nebudu, takže je musím hlavně zabezpečit a vyřešit svoje osobní problémy.“*

Rodina smyslem života

Dalo by se říci, že i priority odsouzených se postupem času začaly měnit. Na začátku rozhovorů byly ve většině případů jakýmsi smyslem života drogy a užívání si, což je opakovaně dovedlo do výkonu trestu. Téměř všichni respondenti se shodují na tom, že po ohlédnutí zpět, je pro ně momentálně smyslem života právě jejich budoucí rodina, kterou ještě v důsledku opakovaných umístění do výkonu trestu nestihli založit. Z výpovědí rovněž vyplynulo, že je zároveň jakýmsi motorem a motivací, k tomu aby jim zamezila páchání další trestné činnosti.

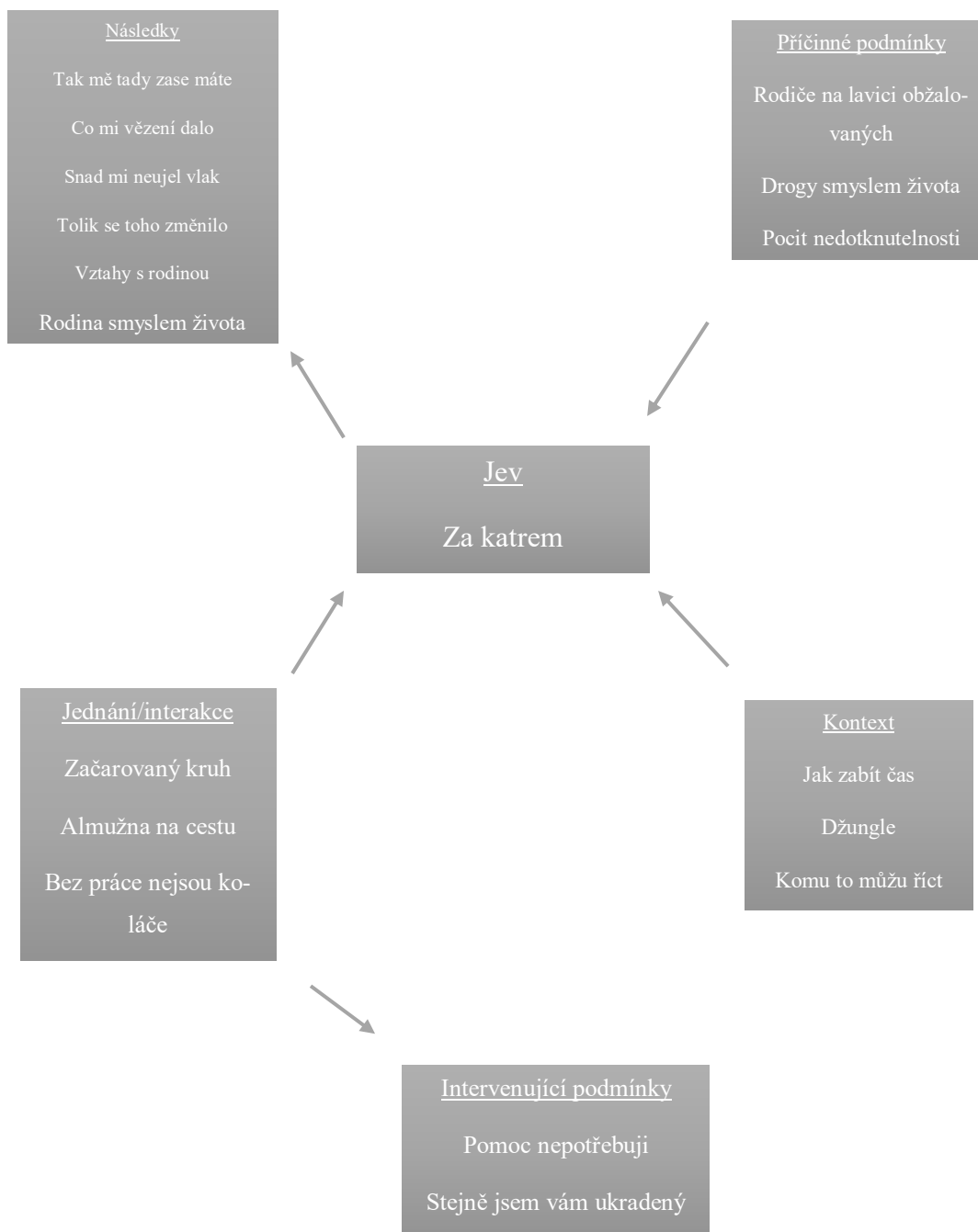
Radim v této souvislosti dodává: *„já bych se rád viděl s kočárkem, hodnou manželkou a psem na procházce v parku. To je pro mě teď nejdůležitější. Předtím to byl fet a vykrádačky, teď už je to rodina.“* I Karel vidí budoucnost právě v založení rodiny, v životě bez mříží a neustálého dohledu Vězeňské služby, dodává: *„chtěl bych mít usazený rodinný život, snad. Pokud to všechno klapne, tak chci být usazený v rodinném kruhu, snad už normálně, bez drog, krádeží a vězení.“* František přiznává, že po předchozích selháních a opakovaném odsouzení už nikomu svou nápravu neslibuje, ale zároveň si je vědom skutečnosti, že právě

založení vlastní rodiny by jej dokázalo stimulovat. Vzhledem k předchozímu opakovanému odsouzení a absolutnímu selhání jakékoliv nápravy je velmi těžké jednoznačně posoudit, zda se to tentokrát podaří a odsouzení si tak splní svá přání a povedou řádný beztrestný život.

5.6 Axiální model kódování

Pro lepší pochopení vztahů mezi jednotlivými kategoriemi a kódy jsme dále zvolili také axiální kódování, které následovalo ihned po otevřeném kódování. Jednotlivé kategorie a kódy jsme uvedli to vztahů, které určují příčinné podmínky, jev, intervenující podmínky, strategie jednání a následky. V průběhu axiálního i otevřeného kódování jsme vycházeli zejména ze Strausse a Corbinové.

Obrázek 2 Schéma axiálního modelu kódování

Za ústřední jev považujeme termín **Za katrem**. Situace kdy se jednotlivec ocitá za zdmi věznice, je pro diplomovou práci stěžejním tématem. V průběhu doby, po kterou byl odsouzený opakovaně umisťován do výkonu trestu odnětí svobody má vliv na celou řadu dalších událostí.

Příčinnými podmínka označujeme události, které dovedly pachatele trestného činu za zdi věznice. V našem případě jsou jimi zejména drogy, kdy v důsledku obstarání si další dávky byly zvoleny protiprávní kroky. V některých případech také rodiče, zejména pak v souvislosti s výchovou, kterou uplatňovali, ale také jakýsi pocit nedotknutelnosti. Tedy pocit, při kterém respondenti cítili adrenalin a neohroženost.

V momentě, kdy se za spáchaný trestný čin na základě pravomocného rozhodnutí soudu ocitne pachatel ve věznici, nachází se v konkrétním ohraničeném prostoru s vlastními, striktně dodržovanými pravidly. Náplní dne je mu program zacházení – jeden z resocializačních nástrojů penitenciární péče. Pro vězně znamená ve většině případů jakýsi rozvrh dne, kdy se jedná o soubor aktivit s různým zaměřením. Věznice má mimo pravidla, která stanovuje zákon i jakési vlastní zásady, které jsou dodržovány vězni. Při příchodu do věznice se tedy odsouzený mnohdy ocitá ve světě odlišném od běžného života. V důsledku takových pravidel je pravděpodobná vysoká míra adaptace na tyto podmínky. Odsouzení mají často pocit již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, že se potřebují se svými problémy svěřit, avšak ve věznici často není nikdo, komu by mohli natolik důvěřovat.

Ve chvíli, kdy si odsouzený odpyká svůj trest, nastává mnohdy tolik vytoužený okamžik propuštění na svobodu. Společně s radostí ze znovunabyté svobody však také přichází i starost. S řešením situace spojené s bydlením, zaměstnáním nebo alespoň jakousi podporou, by měly být nápomocny služby postpenitenciární péče. Intervenujícími podmínkami jsme označili takové jevy, které mají či mohou mít pozitivní nebo negativní vliv na interakce či strategie jednání. Po propuštění z prvního trestu odnětí svobody většina našich respondentů vyhledala pomoc služeb postpenitenciární péče. Tyto služby hodnotí spíše negativně a po své zkušenosti již zmíněnou pomoc po dalších opakovaných odsouzeních nikdy nevyhledali. Jednou z příčin je také jakýsi pocit nezájmu a neochoty ze strany zaměstnanců institucí a organizací napříč postpenitenciární péčí.

Před odchodem z věznice se brzy bývalý vězeň ocitá na tzv. výstupním oddělení, kde obdrží finanční částku ve výši jednoho tisíce korun. Za tuto částku si však mnohdy koupí drogy či

alkohol a je spíše zneužívána, než nápomocna. Právě finanční situace bývá nejčastějším problémem propuštěných vězňů. Mnohdy se na svobodě ocitnou bez práce a jakéhokoliv zajištění. Své problémy nezřídka řeší návratem k přátelům, se kterými se stýkal před uvězněním. V případě našich respondentů to byly především právě tyto faktory, díky nimž se znovu ocitli za mřížemi věznice.

Následky opakovaného uvěznění mohou být jak pozitivní tak i negativní. Někteří z respondentů měli možnost doplnit si vzdělání, nebo se v souvislosti s velmi těžkou dostupností drog zbavili závislosti na návykových látkách. Bohužel ale negativní důsledky uvěznění převažují. Opakované uvěznění si u některých respondentů také vybralo svou daň v souvislosti se zhoršením vztahů s rodinou a blízkými. Vysokou hodnotu se pro odsouzené také stal čas, který promarnili za zdmi věznice. Během té doby došlo v životě, který vedli na svobodě k nejrůznějším změnám a životním událostem, kterých respondenti v důsledku svého uvěznění nebyli přítomni. S tím také souvisí skutečnost, že většina z nich neměla v důsledku opakovaného uvěznění možnost založit si vlastní rodinu, která by zároveň mohla působit i jako motivační faktor k tomu, aby se do budoucna zdrželi trestné činnosti.

6 INTERPRETACE A ZÁVĚREČNÁ DISKUZE

Na začátku výzkumného šetření jsme si stanovili výzkumné otázky, které byly na základě rozhovorů s respondenty zodpovězeny a především nás dovedly ke stanoveným výzkumným cílům. Hlavním cílem diplomové práce bylo **zjistit, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů**. Dílčími výzkumnými cíli pak bylo zjistit, jak vězni interpretují program zacházení ve vztahu k jeho přenositelnosti do běžného života, zjistit, jaký vliv mají z pohledu vězňů služby postpenitenciární péče po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, identifikovat, jaké důsledky má pro vězně opakovaný pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody, analyzovat, jaké faktory vězně motivují k tomu, aby se v budoucnu zdrželi trestné činnosti.

Na základě výše uvedených cílů jsme stanovili také hlavní a dílčí výzkumné otázky:

Za hlavní výzkumnou otázku pokládáme:

Jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů?

Na základě hlavní výzkumné otázky jsme stanovili také dílčí výzkumné otázky:

- **Jak vězni interpretují program zacházení ve vztahu k jeho přenositelnosti do běžného života?**
- **Jaký vliv mají z pohledu vězňů služby postpenitenciární péče po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody?**
- **Jaké důsledky má pro vězně opakovaný pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody?**
- **Jaké faktory vězně motivují k tomu, aby se v budoucnu zdrželi trestné činnosti?**

Jak vězni interpretují program zacházení ve vztahu k jeho přenositelnosti do běžného života?

Jak již bylo zmíněno, nabídka aktivit v rámci programu zacházení je velmi široká. Jedním z jeho klíčových cílů je náprava vězněného a to zejména takovým způsobem, aby se do budoucna zdržel páchání další trestné činnosti. Názory na přenositelnost programu zacházení do běžného života se u respondentů výrazně neliší a ve většině případů se spíše shodují na tom, že jejich přenositelnost do běžného života je velmi mizivá.

Někteří respondenti jsou jednoznačně přesvědčeni o tom, že si z věznice do běžného života po propuštění neodnesou vůbec nic. Podle nich je výkon trestu odnětí svobody pouze o tom, přečkat trest a v budoucnu pak spíše zapomenout na vše, co je s ním spojovalo, včetně jednotlivých aktivit, kterých se odsouzení účastní pouze z toho důvodu, aby jim zaplnily čas, který stráví za zdmi věznice. O jednotlivé aktivity a jejich využitelnost do života na svobodě celkově projevují nezájem. Ani Petr v aktivitách neshledává téměř žádný přínos. V minulosti se účastnil například kurzu finanční gramotnosti, od kterého očekával, že jej naučí po propuštění lépe hospodařit s penězi. V konečné fázi však kurz hodnotí jako naprosto zbytečný a to z toho důvodu, že jej nic praktického nenaučil. Bylo zde obecně probíráno spíše dění ve světě, v čemž respondent nespaturuje ani minimální přenositelnost do běžného života. Obecně se pak o jednotlivé aktivity nezajímá. S nutností kurzu finanční gramotnosti se ztotožňuje i Otmarová (2012), podle které je možné za nejčastější příčinu zadluženosti označit právě nedostatečnou finanční gramotnost, pramenící z neznalosti příjmů, výdajů i zásad hospodaření. Ani Jiří se v osobním životě nevěnoval žádné z aktivit, kterých se v průběhu svých odsouzení účastnil. Celkově aktivity hodnotí pozitivně, ale pouze ve vztahu k vyplnění prázdného času ve věznici. V průběhu předchozího výkonu trestu odnětí svobody získal výuční list v oboru malíř, ale ani této činnosti se později na svobodě nevěnoval. Vzdělání si doplnil jen z toho důvodu, aby si zvýšil prestiž ve společnosti a aby vyplnil čas strávený ve věznici. Malířem se však v budoucnu žít nechce. Karel při výběru aktivit neklade důraz na možnost, že by některou z nich mohl v budoucnu využít v běžném životě. Jejich výběr je i u něj pouze preferencí vlastních zájmů a zahrnutí nudy. Hála (1999, s. 38) vidí zásadní problém právě ve skutečnosti, že většina odsouzených si jakési návyky získané na svobodě přenáší i do vězeňského prostředí (např. sledování televize apod.), což zásadně znesnadňuje snahu zaměstnanců Vězeňské služby o smysluplné trávení volného času v průběhu výkonu trestu. Opačný názor má však Pavel, podle něhož jsou aktivity pro někoho přínosem do budoucna, pro někoho odreačováním. I on souhlasí s názorem, že pro některé odsouzené jsou aktivity

v programu zacházení pouze zdrojem pro vyplnění času a zahnání nudy. Tento respondent se snaží účastnit aktivit v co největší možné míře a v předchozím výkonu trestu úspěšně absolvoval maturitní zkoušku. Podle Františka záleží také na tom, do jaké věznice je odsouzený umístěn. Program zacházení se v jednotlivých věznicích liší nejen nabídkou aktivit, ale zejména formou, kterou jsou vedeny. V některých věznicích jsou totiž vedeny samotnými vězni, což většinou způsobuje zapisování fiktivní účasti. Zde je tedy možnost nápravy nulová.

Nejatraktivnější aktivitou je podle většiny odsouzených sport a to díky tomu, že si prostřednictvím něj mohou vybit nahromaděný vztek a agresí. Odsouzení se tedy ve většině případů shodují na tom, že aktivity v programu zacházení slouží pouze pro vyplnění času v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, nikoliv však v souvislosti s budoucím životem mimo zdi věznice. Naopak podle Fishera (2006, s. 106) je program zacházení v souvislosti s celodenně probíhajícími aktivitami základním pedagogickým prostředkem působení na odsouzené.

Jaký vliv mají z pohledu vězňů služby postpenitenciární péče po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody?

Jak již bylo uvedeno v teoretické části této práce, služby postpenitenciární péče jsou resocializačním nástrojem, jehož cílem je zejména pomoci propuštěným vězňům lépe zvládnout život na svobodě.

Respondenti se ve většině případů shodují, že služby postpenitenciární péče nijak zásadně neovlivnily jejich život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Lukáš přiznává, že prakticky žádné služby postpenitenciární péče nezná. Podle něj se prostřednictvím nich soustřeďují bývalí vězni na konkrétním místě, kde mají pouze další příležitost domluvit se na pokračování v trestné činnosti. Tento respondent využil služeb postpenitenciární péče pouze jednou a to při prvním propuštění z věznice, právě v souvislosti s ubytováním, které v konečné fázi nevyužil v důsledku dalšího, devítiletého odsouzení. Podle něj řeší tyto služby pouze dočasné problémy a jsou zbytečně nadhodnocovány. Tento výrok můžeme podložit tvrzením Pivoňky (2007, s. 36), podle něhož standardní sociální péče postrádá dlouhodobé řešení situace propuštěného vězně a označuje jej za dílčí řešení bez perspektiv. Lukáš však spatřuje nejzásadnější problém právě v prostředí, které je s těmito službami spojováno a podle jeho názoru řadí propuštěné vězně zpět do komunity osob s trestní minulostí. Podobný názor má i František s Pavlem, ani oni nemají v budoucnu zájem o tyto služby právě z důvodu, aby se vyhnul dalším osobám s trestní minulostí. S tímto tvrzením se ztotožňuje i Prinz

(2007, s. 22), podle kterého jsou dotčeni především propuštění vězni, kteří mají potíže najít adekvátní bydlení. Z tohoto důvodu často přebývají v azylových domech, noclehárnách apod. Namísto návratu do společnosti je tak bývalý vězeň znovu řazen ke skupině lidí s velmi podobnými problémy a je tak stigmatizován nálepkou „bezdomovce“. Řešení spatřuje v širší nabídce sociálního bydlení, které však bude schopno zajistit dostatečné soukromí.

Odsouzení se k informacím o službách postpenitenciární péče mohou dozvědět prostřednictvím informačních letáků, které jsou vyvěšeny na chodbách věznice. Podle Pavla jsou však naprosto k ničemu a navrhuje, aby služby v tomto duchu probíhaly již v průběhu výkonu trestu a to zejména ve spojitosti s pomocí při hledání vhodného zaměstnání. K této problematice se vyjadřuje také Pivoňka (2007, s. 35), který považuje státem a obcemi organizovanou činnost reintegračních snah za velmi nedostačující. Poukazuje především na nedostačující funkci výstupních oddělení věznic a zároveň podle něj chybí propracovanější systém, který by odsouzeného motivoval k nápravě již od prvních dnů výkonu trestu odnětí svobody. Dalším důvodem, je podle Pavla jakési nálepkování ze strany zaměstnanců, kdy měl pocit, že se na něj v souvislosti s jeho trestní minulostí dívají spíše skrz prsty.

Špatný přístup zaměstnanců, kteří se pohybují v oblasti postpenitenciární péče, odrazuje i Radima. Služeb postpenitenciární péče využil po propuštění z prvního výkonu trestu, kdy tato návštěva byla podle něj jen ztrátou času a to zejména v důsledku neochoty zaměstnanců. Respondent se domnívá, že zaměstnanci pouze sdělují informace, které nejsou nijak využitelné do života.

Z výpovědí respondentů dále vyplývá, že jedinou pomoc, kterou využívali i při předchozích propuštěních, je finanční pomoc ve výši tisíc korun. Tato částka by měla sloužit na zajištění nezbytných nákladů, jako je například cesta do místa bydliště, případně strava. Respondenti se nezávisle na sobě shodují, že je částka pouze zneužívána a i oni sami ji již mnohokrát využili na nákup alkoholu či drog. Tisícikoruna je podle nich natolik nízká suma, že je nijak nemotivuje k jakékoliv hospodárnosti či k lepšímu využití těchto prostředků. K této problematice se vyjadřuje také Hála (1999, s. 25), podle něhož je právě nejdůležitějším časovým momentem úsek krátce po propuštění, kdy v případě nedostatečného finančního zajištění velmi rapidně vzrůstá riziko recidivy.

Z výše uvedených výpovědí je tedy zřejmé, že vliv služeb postpenitenciární péče je podle respondentů velmi malý. Tyto služby jimi byly ve většině případů vyžity pouze jednou, a to

při prvním propuštění z výkonu trestu. Po této zkušenosti již služby v budoucnu nikdy nevyhledali s výjimkou přijetí finanční částky tisíc korun, která sloužila jen jako prostředek k nákupu drog a alkoholu.

Jaké faktory vězně motivují k tomu, aby se v budoucnu zdrželi trestné činnosti?

Z realizovaných rozhovorů vyplynulo, že v průběhu let, kdy byli respondenti opakovaně umístováni do výkonu trestu odnětí svobody, se jim značně změnila priority. Na samotném počátku kriminální dráhy jejich zájem spíše směřoval k užívání návykových látek, které doprovázelo opakované porušování zákona.

Většina respondentů se jasně shoduje na tom, že nejsilnějším motivačním faktorem k tomu, aby se do budoucna zdrželi páčání trestné činnosti, je založení vlastní rodiny. V tomto momentně silně pociťují potřebu začít žít „normální“ život a to především bez drogové závislosti či jakéhokoliv porušování zákona. Respondenti poukazují především na svůj věk, kdy by podle nich již měli mít vlastní rodinu. Příčinu vidí zejména v množství opakovaným odsouzeních, kdy celková délka trestů dosahuje poměrně vysokého čísla. Pro Lukáše je motivací k tomu, aby v budoucnu neporušoval zákon, péče o své děti. Již v průběhu některého z minulých výkonů trestů mu byla diagnostikována rakovina a jeho zdravotní stav je vážný. Bývalá manželka si rovněž odpykává nepodmíněný trest a to za pokus o vraždu jejich dětí, které jsou momentálně v péči babičky. Na základě těchto událostí a špatného zdravotního stavu je pro něj momentální motivací zabezpečit své děti. Je si však vědom, že ve výkonu trestu odnětí svobody je to poměrně nelehký úkol. Pavel považuje za motivační faktor mimo založení vlastní rodiny také stálé pracovní zařazení, které by jej dokázalo motivovat k tomu, aby do budoucna opustil kriminální dráhu. Podle Hály (1999, s. 23) má právě pracovní zařazení bývalého vězně nejvyšší podíl na snížení recidivy trestné činnosti a s ní spojené návratnosti za zdi věznice.

Jaké důsledky má pro vězně opakovaný pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody?

Jak jsme již uvedli v teoretické části této práce, trest odnětí svobody může mít na osobnost člověka nejrůznější vliv a to jak pozitivní, tak i negativní. Z realizovaného výzkumu však vyplývá, že převažují spíše právě negativní dopady, které se projevují jak v osobním životě, tak i v jejich osobnosti.

Pavel uvádí, že v důsledku svého opakovaného odsouzení se velmi silně narušil vztah s jeho matkou, která po již třetím verdiktu soudu o nepodmíněném potrestání přestala se synem

komunikovat. Respondent byl poprvé odsouzen již v mladém věku a intervaly mezi propuštěním na svobodu a dalším uvězněním byly poměrně krátké. S tím souvisí také problematika nezaměstnanosti, kdy je podle něj velmi obtížné najít práci a to zejména z důvodu jeho opakovaného umístění do výkonu trestu, kdy neměl prakticky žádnou možnost získat alespoň minimální praxi. František v této souvislosti uvádí, že se u něj vztahy s rodinou nijak zásadně nezměnily. Zpočátku byl rodinou pokárán, ale s přibývajícimi uvězněními se tento přístup změnil spíše na laxní a dalo by se říct, že si rodina spíše zvykla.

Důsledkem opakovaných odsouzení u Lukáše byl především rozpad manželství v souvislosti s nevěrou jeho ženy. Během doby, kdy byl respondent střídavě na svobodě a ve vězení měla poměr s jeho nevlastním bratrem. V konečné fázi bohužel došlo k rozvodu. Rozpad manželství bývalou manželku zasáhl natolik, že se uchýlila k pomstě. I ona si momentálně odpykává trest odnětí svobody, pokusila se zabít své děti. Právě rozpad prokreační rodiny i ostatních významných sociálních vazeb, včetně ztráty zaměstnání a celkového snížení životní úrovně mohou podle Netíka (1991, s. 25) velmi zásadně ovlivnit celý další život jedince a mnohdy právě tyto faktory mohou být příčinou recidivy pachatele.

Dalším významem, který má opakované uvěznění je také jakási změna v osobnosti odsouzeného. V případě Petra, jak sám uvádí, došlo k prohloubení jeho introvertní povahy. Sám sebe hodnotí jako více samotářského a uzavřeného. Změny v osobnosti vlivem opakovaných odsouzení pociťuje také Jiří. Podle jeho názoru, čím delší dobu člověk tráví ve výkonu trestu, tím méně je lítostivý. V porovnání s prvním odsouzením, kdy byl překvapen bezohledným způsobem jednání dosouzených k sobě navzájem, je nyní přesvědčen, že jej vězení především zocelilo. V konečné fázi už jakékoliv náznaky neadekvátního chování ze strany spoluvězňů neregistruje a spíše si na ně přivyknul. Dále se přiznává, že se na vězeňské prostředí velmi rychle adaptoval a emočně otupěl.

Z uvedených výpovědí tedy vyplývá, že nejčastěji důsledky opakovaného odsouzení velmi silně zasahují do vztahů s rodinou a blízkými, mohou také zapříčinit rozpad manželství, zasahovat do profesní dráhy, ale také velmi silně ovlivnit psychiku a osobnost člověka.

Hlavní výzkumnou otázkou bylo zjistit, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů. Podrobněji se touto problematikou zabýváme v dílčích výzkumných otázkách. V širším kontextu však lze říci, že odsouzení hodnotí resocializační programy z hlediska jejich přínosu a případné resocializace jako **neúčelné**. Ve většině případů jsou aktivity v programu zacházení voleny pouze na základě svých zálib, než jako zdroj nápravy či osobního rozvoje.

Služby postpenitenciární péče byly ve většině případů využity pouze po propuštění z prvního trestu, po této zkušenosti je odsouzení **již nikdy nevyhledali**.

Předložená diplomová práce může sloužit například jako vhled do resocializačních programů, které jsou uplatňovány v souvislosti s resocializací pachatelů trestné činnosti. Domníváme se, že výzkumnou část diplomové práce je také možno využít jako jakousi zpětnou vazbu zaměstnancům Vězeňské služby, ale také pracovníkům, kteří se pohybují v oblasti postpenitenciární péče. V průběhu rozhovorů **bylo zjištěno mnoho zajímavých skutečností, které pro lepší přehlednost uvádíme na závěr této kapitoly, jsou jimi zejména:**

- z pohledu odsouzených není spatřován téměř žádný vliv služeb postpenitenciární péče,
- nevhodné prostředí služeb postpenitenciární péče – zejména ubytoven a azylových domů, kde znovu přichází do vzájemného kontaktu osoby s trestní minulostí,
- zneužívání finanční pomoci při propuštění z výkonu trestu,
- oblast postpenitenciární péče se zaměřuje spíše řešení pouze krátkodobých problémů,
- výběr aktivit v programu zacházení je spíše volen na základě vlastních preferencí, nikoliv s ohledem na praktický přínos do běžného života,
- absence motivace ze strany zaměstnanců Vězeňské služby,
- neschopnost založení vlastní rodiny v důsledku neudržení si dlouhodobějších vztahů v průběhu výkonu trestu odnětí svobody,
- změny v osobnosti i chování odsouzeného pod vlivem vězeňského prostředí, například prohloubení míry introverze,
- adaptace na vězeňské prostředí,
- absence poradenství či osoby, které by se odsouzený mohl svěřit s problémy v průběhu výkonu trestu odnětí svobody,
- slabé propojení služeb penitenciární péče se službami postpenitenciární péče,
- vysoká míra nezaměstnanosti, která je mimo další také příčinou opakovaného odsouzení,
- pozitivní je drogová abstinence v průběhu výkonu trestu, která v mnoha případech přetrvala i na svobodě,
- nemožnost udržovat vazby s rodinou v důsledku umístování odsouzených do věznic, které jsou mnohdy vzdáleny stovky kilometrů od místa bydliště.

ZÁVĚR

Jedním z nejaktuálnějších témat českého vězeňství je bezesporu recidiva pachatelů trestné činnosti. Důvodem je mimo jiné skutečnost, že v důsledku opakovaných odsouzení dochází k přeplněnosti věznic či zvyšování nákladů v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody. Podle některých autorů je možné na tuto problematiku pohlížet také jako na selhání resocializačních programů. V minulosti bylo na trest chápán spíše jako prostředek, prostřednictvím něhož se společnost domáhala odplaty za porušení obecně platných norem. V dnešní moderní společnosti by trest již neměl být spojován pouze v souvislosti s jeho represivní složkou, ale také jako možnost pedagogického a resocializačního působení na odsouzené vězně, pomocí kterého je možno zamezit dalšímu porušování zákona. Prostředkem ke snížení recidivy, ale i motivačním nástrojem by měly být resocializační programy, které by dopomohly člověku s trestní minulostí k řádnému životu s absencí jakéhokoliv jednání, které je většinou společností zavrhováno.

V praktické části diplomové práce jsme se věnovali kvalitativnímu pojetí výzkumného šetření. Výzkumný soubor byl sestaven z osmi respondentů z řad opakovaně odsouzených vězňů, kteří si v současné době odpykávají svůj trest ve věznici s dozorem. Na základě realizovaného výzkumného šetření se nám podařilo získat informace od respondentů, kteří byli již několikrát odsouzeni k výkonu trestu svobody a byli umístěni v různých typech věznic napříč Českou republikou. Prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů se nám v závěru výzkumného šetření podařilo zjistit, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů.

Výpovědi respondentů se mnohém shodovaly a v některých případech i lišily. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jakou úlohu sehrávají resocializační programy u vězňů. Ve většině případů respondenti nespatřují v resocializačních programech žádný přínos. Aktivity, které jsou součástí programu zacházení v průběhu penitenciární péče, jsou odsouzenými vybírány pouze na základě vlastních preferencí a koníčků, kterým se věnovali v životě na svobodě, nikoliv však se záměrem o vlastní rozvoj či v souvislosti s případnou resocializací. Na penitenciární působení v průběhu výkonu trestu by měla plynule navazovat také postpenitenciární péče, prostřednictvím které by bylo možno usnadnit propuštěným vězňům nový život na svobodě. Z výsledků výzkumu vyplývá, že služby postpenitenciární péče byly respondenty vyhledány pouze jednou a to po propuštění z prvního výkonu trestu odnětí svobody. Po této konkrétní zkušenosti je respondenti již nikdy nevyhledali. Nejčastějším důvodem byla skutečnost, že se lidé navracející z vězení opět ocitli ve společnosti dalších osob

s obdobnými problémy, což vedlo spíše k návratu za zdi věznice. Uvěznění může mít na odsouzeného jak pozitivní, tak i negativní dopad. Z výzkumného šetření dále vyplynulo, že jsou to právě negativní dopady, které později zasahují do života člověka s trestní minulostí. Opakované odsouzení má nejčastěji vliv na vztahy s rodinou, může dojít také k rozpadu manželství, zasahuje do profesní dráhy, s čímž úzce souvisejí i problematika nezaměstnanosti, ale také velmi silně ovlivňuje osobnost člověka a jeho psychiku. Dále bylo také zjištěno, že největším motivačním faktorem pro budoucí beztrestný život nejsou resocializační programy, nýbrž vidina založení vlastní rodiny. Získaná data byla dále zpracována prostřednictvím otevřeného a axiálního kódování, následně byla vytvořena také jejich analýza. Výsledky výzkumného šetření byly poté uvedeny v interpretaci a závěrečné diskuzi.

Práce s pachateli trestných činů je celkovém kontextu velmi složitý a dlouhodobý proces. V souvislosti s resocializačními programy je mnohé co zdokonalovat a domníváme se, že je potřeba této oblasti věnovat zvýšenou pozornost. Jedná se jak o programy zacházení, prostřednictvím nichž je možno na odsouzené působit v rámci jednotlivých aktivit, tak i o služby postpenitenciární péče, které by měly bezprostředně navazovat na penitenciární zacházení s propuštěnými vězni.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bibliografické zdroje

- [1] CZAPÓW, Czesław a Stanisław JEDLEWSKI. Resocializační pedagogika. Praha: SPN, 1981.
- [2] CRIGHTON, David A. a Graham J. TOWL. Psychology in prisons. 2nd ed. Malden: Blackwell, 2008, ISBN 978-1-4051-6010-0.
- [3] ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, ISBN 978-80-7380-138-0.
- [4] ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ, 2005. *Osobnost recidivního pachatele a výkon trestu*. Příloha časopisu České vězeňství č. 1/2005. ISSN 1213-9297.
- [5] DAVIDOVÁ et al., 2010. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-628-4
- [6] HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského, 2005, ISBN 80-86723-14-3.
- [7] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník. Třetí, aktualizované vydání*. Praha: Portál, 2015, ISBN 978-80-262-0873-0.
- [8] HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-262-0042-0.
- [9] HENDRYCH, Igor, 2010. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě. ISBN 978 80-7248-574-1.
- [10] FÁBRY, Anton. *Penológia*. Bratislava: Eurokódex, 2009, ISBN 978-80-89447-01-5.
- [11] FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, Psyché. ISBN 978-80-247-2781-3
- [12] KOHOUTEK, Rudolf. *Základy sociální psychologie*. Brno: CERM, 1998, ISBN 8072040642.

- [13] KOMENDA, Antonín. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, ISBN 8024400197.
- [14] KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, ISBN 978-80-7435-080-1.
- [15] MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003, ISBN 80-7042-256-4.
- [16] MATOULEK, Josef a SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. vyd. 1. Praha: Leges, 2011, ISBN 978-80-87212-89-9.
- [17] Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, ISBN 978-80-904116-0-9.
- [18] NEDOROST, Libor. *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80-210-1114-9.
- [19] NETÍK, Karel. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997, ISBN 80-7179-177-6.
- [20] ONDREJKOVIČ, Peter. *Sociálna patológia. 3., dopl. a preprac. vyd.* Bratislava: Veda, 2009, ISBN 978-80-224-1074-8.
- [21] OTMAROVÁ, Monika. *Analýza zadluženosti klientů ve výkonu trestu odnětí svobody*. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2012, ISBN 978-80-904116-3-0.
- [22] RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, ISBN 978-80-7435-264-5.
- [23] RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, ISBN 978-80-7435-378-9.
- [24] SMOLÍK, Petr. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástinnozologie, diagnostika*. 2., rev. vyd. Praha: Maxdorf, 2002, ISBN 808591218X.
- [25] SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, ISBN 978-80-7372-287-6.
- [26] SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie. II. díl, Teorie a praxe zacházení s vězňenými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, ISBN 978-80-7372-204-3

- [27] ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, ISBN 978-80-7380-484-8.
- [28] ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-757-2.
- [29] ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. 2. vyd. Praha: Armex, 2009, ISBN 978-80-86795-74-4.
- [30] STRAUSS, Anselm L. a Juliet M. CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. SCAN. ISBN 808583460X.
- [31] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-414-4.
- [32] VANTUCH, Pavel. *Aktuální otázky postpenitenciární péče*. Vyd. 1. Brno, 1982.
- [33] VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, ISBN 8024403374.

Internetové zdroje:

- [34] ARMÁDA SPÁSY, © 2012. *Kdo jsme*. [online]. [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <http://armadaspasy.cz/o-nas/kdo-jsme/>
- [35] KUJEVSKÁ, Lenka a Martina DUNDROVÁ, 2012. *Penitenciární sociální práce před propuštěním odsouzeného na svobodu*. In: Sociální práce [online]. [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://www.socialni prace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=401>
- [36] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, © 2017. *Sociální kurátor*. [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7193/socialni_kurator.pdf
- [37] STOP-RECIDVĚ, © 2012, *Resocializace* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://www.stop-recidive.cz/?p=38>
- [38] VACEK, Eduard, 1995. *O kontinuální sociální práci s pachateli*. *České vězeňství*. 95 (3), 2. ISSN neuvedeno

[39] VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY, © 2012. *Výstupní oddělení věznic vstupní brána do nového života* [online]. [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/informacni-servis-1578/aktuality-189/vystupni-oddeleni-veznice-vstupni-brana-do-noveh-3153>

[40] ZDRAŽILOVÁ, Petra, 2012. *Plní výkon trestu odnětí svobody již „pouze“ funkci ochrany společnosti?* In: Sociální práce [online]. [cit. 2017-0307]. Dostupné z: <http://socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=2&clanek=406>

Zákony:

[41] ČESKO. Zákon č. 169 ze dne 30. června 1999 o výkonu trestu odnětí svobody. In: Sbírnka Zákonů České Republiky. 1999, částka 58, s. 387.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. A podobně

Atd. A tak dále

Cit. Citováno

Č. Číslo

Např. Například

PMS Probační a mediační služba České republiky

S. Strana

Sb. Sbírký

Tzn. To znamená

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Schéma kategorií a kódů.....	45
Obrázek 2 Schéma axiálního modelu kódování.....	63

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Základní údaje o výzkumném souboru	43
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Otázky k rozhovorům

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY K ROZHOVORŮM

Okruh: úvodní (osobní)

1. Kolikrát jste byl ve výkonu trestu?
2. Za jaký trestný čin jste byl odsouzený?
 - Kdybyste sečetl celkovou dobu, kterou jste strávil ve vězení, kolik by to bylo dohromady let?
3. Co předcházelo tomu, než jste se poprvé dostal do vězení?
 - Jaké jste měl dětství?
 - Jaké byly vaše vztahy s rodiči?
 - Jaké byly vaše vztahy s vrstevníky?

Okruh: program zacházení

1. Jakých aktivit se účastníte v rámci programu zacházení?
 - Proč se účastníte právě těchto aktivit?
 - Znáte i jiné aktivity, které věznice momentálně nabízí?
2. Jaké aktivity, kterých jste se v rámci programu zacházení účastnil, se později projeví ve vašem životě po propuštění?
 - V čem si myslíte, že jsou přínosné?
 - V čem si naopak myslíte, že nejsou přínosné?
3. Jak si myslíte, že se zaměstnanci Vězeňské služby snažili, abyste zvládnul přechod do občanského života?
 - Jak vás motivovali?
4. Kdybyste měl možnost, co byste na programu zacházení změnil?
 - Proč?

Okruh: postpenitenciární péče

1. Jaké jsou vaše vztahy s rodinou a přáteli během pobytu ve vězení?
 - V čem se změnilo?
 - Jak často vás navštěvují?
2. Co pro vás bylo nejtěžší po propuštění z vězení?
3. Jaké znáte služby postpenitenciární péče?

- Využil jste někdy nějakou?
 - Pokud ne, proč?
 - Pokud ano, jaký máte na tyto služby názor?
4. Kdybyste měl možnost, co byste na službách postpenitenciární péče změnil?

Okruh: závěrečný

1. Je něco, po čem se vám po propuštění z vězení stýskalo?
2. Jak si myslíte, že vám pobyt ve vězení změnil život?
3. Kde vidíte sám sebe za 5 let?
4. Co by vás motivovalo k tomu, abyste se do budoucna zdržel trestné činnosti?